

Namık Kemal Üniversitesi
Namik Kemal University
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Institute of Social Science

No : 01 / 2009

Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları

Teoman Akpınar

Sosyal Bilimler Metinleri
Papers on Social Science

Kapak Sayfasının Arkası – Bu sayfa boş bırakılmıştır.

Teoman Akpınar

Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları

Sosyal Bilimler Metinleri 01 / 2009

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ
Namık Kemal University, Institute of Social Science, Tekirdag

Sosyal Bilimler Metinleri
ISSN 1308-4453 (Print)
ISSN 1308-4895 (Internet)

Sosyal Bilimler Metinleri Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından online ve basılı olarak sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılan çalışmaların duyurulması ve kamu oyu ile paylaşılarak tartışmaya açılmasına yönelik olarak yayınlanan süreli bir yayındır. Çalışmada öne sürülen görüş ve düşünceler yazara ait olup Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünü bağlamaz.

İndirme Adresi:

www.nku.edu.tr/sbe/sbm/

Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Değirmenaltı Yerleşkesi
TR-59030 Tekirdağ
Tel: +90-282-293 38 74
Faks: +90-282-293 38 78
E-Posta: sosyalbilimler@nku.edu.tr

İç Kapak Sayfasının Arkası – Bu sayfa boş bırakılmıştır.

Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları

Özet:

Çalışmada öncelikle Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe sosyal güvenliğe yer verilmiş, özellikle tarımsal istihdam ele alınmış daha sonra ise Türk tarımındaki sosyal güvenlik uygulamaları açısından faydalı olacağına inandığımız seçilmiş ülkeler bazında Avrupa ülkelerindeki tarımsal sosyal güvenlik konusu incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Avrupa Birliği’ne uyum ekseninde Türk tarımında sosyal güvenlik konusu; tarımda çalışanların eğitim, istihdam durumu, istihdamın bölgesel dağılımı açılarından ele alınmış ve en son olarak yeni reform kanunlarından olan 5510 sayılı “ Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” kapsamında tarım çalışanlarının yeri belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Tarım sektöründe sosyal güvenlik, tarım çalışanları, sosyal güvenlik, tarım işçisi

Social Security and Problems in Agricultural Sector in The Context of European Union

Abstract:

In the study, social security of agricultural sector in EU, especially agricultural employment was presented and agricultural social security in selected european countries which we believe to be in favor of the practices of Turkish agricultural social security. In the second part of the study social security topic in Turkish agriculture in the context of EU; education and employment positions of the workers in agriculture in accordance with the regional distribution of employment and finally as one of the reform acts; Act no:5510 “ Social Insurance and General Health Insurance Law” and within its scope the position of agricultural workers was underlined.

Keywords:

Social Security in Agricultural sector, Agricultural worker, social security, agricultural workers

İçindekiler

I. Giriş	3
II. Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik.....	5
A. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektöründe İstihdam.....	8
B. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörünün Önemi.....	9
C. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektöründe Çalışanların seçilmiş Ülkeler Bazında Sosyal güvenlik Hakları.....	10
III. Avrupa Birliği İle Uyum Ekseninde Türk Tarımında Sosyal Güvenlik.....	12
A. Türkiye'de Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri	15
B. Tarımda Çalışanların Sosyal İhtiyaçları ve Sosyal Güvenlik Durumları	22
C. 5510 Sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda Tarım Çalışanları	25
D. Tarımsal Faaliyetlerde Kendi Nam ve Hesabına Bağımsız Çalışanların Kazançları ve Bildirimi	26
IV. Sonuç ve Öneriler	30
V. Kaynaklar	33

I. Giriş

Bir toplumda kişisel birikimler ile toplumsal katkılardan ya da sadece kamusal veya toplumsal fonlardan oluşturulan kaynaklardan yapılan sosyal içerikli, aynı ve nakdi her türlü ödeme ve yardımlar “sosyal güvenlik” olarak adlandırılır. İlk kez 1935 yılında ABD’de çıkarılan “Sosyal Güvenlik Yasası”nda kullanılan sosyal güvenlik kavramı, sosyal devlet anlayışının temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir¹. Sosyal güvenlik, “sosyal yardımlar”, “sosyal hizmetler” ve “sosyal sigortalar” adı altındaki organizasyonlarla yürütülür ve toplumun belirli koşullardaki ve belirli niteliklerdeki kesimlerini kapsar. Sosyal güvenlik; mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik herhangi bir riske maruz kalması sonucu, çalışma ve gelir elde etme olanağından geçici veya sürekli olarak yoksun bulunan bireye, insan onuruna yakışır biçimde yaşamını devam ettirebilmesini sağlayan önlemlerin ve katkıların bütünü olarak da tanımlanabilir². Tarım çalışanları için de sosyal güvenliğin yukarıdaki tanımı aynen geçerlidir. Tarımda çalışanlar da diğer sektörlerde çalışanlar gibi hastalık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm riskleri ile karşı karşıyadır. Çalışma Bakanlığı’nın 2004 yılında yayınlamış olduğu bir yönetmelik tarımsal faaliyeti şöyle tanımlar: “Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde, kamuya mahsus mahallerde ekim, dikim, bakım, üretim, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veya doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünlerinin üretimini yapmak, avlamak ve muhafaza etmek, taşımak veya ürünlerden sair şekilde faydalanmak ve benzeri işler tarımsal faaliyet sayılır³”. Tarımsal faaliyetleri, tarım dışı sektörlerden ayıran en önemli farklılıklar; üretimde doğal koşulların özel bir yere sahip olması yanında, üretimin mevsimlerin ritmine bağlı olması ile tarımsal üretimin canlı varlıkları konu almasıdır⁴. Tanımlardan anlaşıldığı üzere tarım sektörü doğa şartlarından etkilenmesi ve mevsimlere göre üretimin etkilenmesi gibi yönlerden sanayi ve hizmetler sektörlerinden farklı bir konumdadır.

Türkiye’de işgücünün oldukça önemli bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilir. Avrupa Birliği’nde tarımsal üretim çoğunlukla çiftliklerde ve düzenli işletilen tarım işletmelerinde yapılabildiği için çalışanların sosyal güvenceleri Türkiye’ye nazaran daha yüksek seviyede sağlanabilmektedir. Avrupa Birliği’nde sosyal güvencesiz olanlar genellikle ya göçmen çalışanlar ya da kaçak işçi olarak çalışan azınlıktır. Türkiye de ise ortalama 50 dekar arazide üretim yaparak ancak geçimini sağlayan çiftçiler sosyal güvenlik açısından bir çok sorunla

¹ Meryem Koray, *Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s.200.*

² T.C. Başbakanlık Yüksek denetleme Kurulu Genel Rapor 2000, Ankara 2002, http://www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000/II.htm#III, Erişim 20.10.2008.

³ *Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu Kapsamında Tarımsal Faaliyette Bulunanların Tespit, Tescil ve Takibi Hakkında Yönetmelik, Md:4, 16 Eylül 2004 Tarihli Resmi Gazete,Sayı: 25585.*

⁴ Zeynel Dinler, *Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi Yayınları, 5.Baskı, Bursa, Şubat 2000, s.126.*

karşı karşıya bırakılmıştır. En başta primlerini düzenli ödeyememekte ve sigorta hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Toprağı olmayan tarım işçilerinin ise zaten sosyal güvenceleri olmadığı için sosyal güvenlik haklarından faydalanmaları söz konusu değildir. Oysa sosyal güvenliğin amacı kişilere gelecekte karşılaşılabilecekleri risklere karşı (hastalık, sakatlık, yaşlılık, analık, ölüm) güvence sağlamak ve insanların gelecek kaygısı taşımadan çalışabilmelerini sağlamak olduğu unutulmamalıdır.

Sosyal güvenlik açısından tarımsal faaliyette bulunanlar; tarımda bağımsız çalışanlar yani toprak sahibi çiftçiler ve tarım işçileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarımda çalışanlar 1983 yılında çıkarılan iki kanuna tabi olmuşlardır. Bunlardan birincisi 2926 sayılı “Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu” , diğeri ise tarım işçilerini kapsayan 2925 sayılı “Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu” dur. Bu iki kanun ile tarımda çalışanlar işveren ve işçi olarak ayrılmış ve bağımsızlar Bağ-Kur’a bağlı olarak, tarım işçileri ise SSK’ya bağlı olarak 1984 yılından bu yana primlerini ödemişlerdir. Bu güne geldiğimizde ise 1 Ekim 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile tarım çalışanlarının sosyal güvencelerine farklı bakış açıları kazandırılmıştır. Bu konunun ayrıntıları “Tarımda Çalışanların Sosyal Güvenlik Durumları” başlığı altında incelenmiştir.

Temmuz 2008 TÜİK verilerine göre Türkiye’de toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı yaklaşık % 25’tir. Toplam nüfusun 17.171.000 kişisi tarım sektöründe bulunmaktadır. Bunlar içinde işgücüne katılanlar ise 9.268.000 kişidir⁵. Türkiye’de işgücünün önemli bir bölümünü oluşturan tarım çalışanlarının ihmal edilmesi, ekonomik kalkınmada sürdürülebilirliğinin azalmasına ve refahın düşmesine neden olmaktadır.

Türkiye için tarım sektörü özel önem arz eden bir sektördür. Bunun nedeni ise insanların besin kaynağını sağlaması ve milli gelire yaptığı katkı yanında önemli ölçüde istihdam sağlayan bir sektör oluşudur. Avrupa Birliği’nde tarım çalışanları bir çok devlet yardımı ile çalışmaya ve üretmeye teşvik edilirken Türkiye’de bu destek sınırlı kalmakta hatta bazen tarımla ilgisi olmayan ancak toprak sahibi olan sözde çiftçilere dahi yardımlar yapılabilmektedir. Tarım çalışanları aile içi işçi olarak aile reisine bağımlıdır. Toprakların bir gün kendilerine kalacağı düşüncesi ile sosyal güvenlik alanında taleplerini dile getirememekte ve seslerini duyuramamaktadırlar. Toprak sahibi olmayan gezici/geçici tarım işçilerinin ise neredeyse tamamının hiçbir sosyal güvencesi mevcut değildir. Bu işçiler tamamen sahipsizdir ve sayıları hasat dönemlerinde iki milyon kişiyi bulmaktadır.

⁵ http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?method=GostergeListe&tb_id=25&ust_id=8, TÜİK Temmuz 2008 verileri, Erişim 18.10.2008.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Birliği’nde sosyal güvenlik konusu incelenmiş, daha sonra Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe istihdam konusuna yer verilmiştir. Burada özellikle; Avrupa Birliği’nde tarım sektörünün GSMH içindeki payı ile Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe istihdam ve işsizlik oranlarına yer verilmiştir. Devamında ise Avrupa Birliği’nde tarım sektörünün önemi konusundan bahsedilmiş ve seçilmiş ülkeler bazında birlik ülkelerinin tarımsal sosyal güvenlik uygulamaları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Avrupa Birliği ile uyum ekseninde Türk tarımında sosyal güvenlik ele alınmış, bu başlık altında: Türkiye’de tarım sektörünün istihdamdaki yeri, tarımda çalışanların sosyal ihtiyaçları ve sosyal güvenlik durumları ele alınarak özellikle yeni reform kanunu olan, 5510 Sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nda tarım çalışanları ele alınarak çalışma sonlandırılmıştır.

II. Avrupa Birliği’nde Sosyal Güvenlik

Avrupa Birliği’nde bireyi öne çıkaran ve bireysel haklara önem veren bir sosyal güvenlik anlayışı hüküm sürmektedir. Bireyler işsiz, sakat, hasta ve yaşlı olduklarında kaderlerine terk edilmemekte ve arkalarında devlet güvencesini hissetmektedirler. Bireyin kendisini sosyal güvencede hissetmesi onun başarılı ve verimli çalışmasını gerekli kılmakta ve sonuçta bireyler daha katılımcı ve sosyal olabilmektedir. Sosyal güvenlik şemsiyesinin kendisini daima korumakta olduğunu hisseden Avrupa Birliği vatandaşları geleceğe güvenle bakmaktadır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması Avrupa Birliği sosyal güvenlik mevzuatının kaynağını oluşturmaktadır. Roma Antlaşması’nın 51. maddesi, serbest dolaşımı sağlamak amacıyla yapılacak düzenlemelerde ülke mevzuatına göre yardımlara hak kazanılması, kazanılmışların korunması, yardım miktarlarının hesaplanmasına dair sürelerin birleştirilmesi, üye ülkelerde yaşayan ancak vatandaş olmayan kimselere de sosyal güvenlik yardımlarının yapılmasını esas kabul etmiştir⁶.

Roma Antlaşması diğer kurucu antlaşmalara göre daha detaylı sosyal hükümleri içermektedir. Antlaşmada konumuzu ilgilendiren hükümler aşağıda belirtilmiştir:

⁶ Berna Balcı İzgi, *Türk Sosyal Güvenlik Siteminde Son Gelişmeler, Çalışma ve Toplum Dergisi, DİSK/ Birleşik Metal İş, Sayı:16, 2008/1, s. 85-106.*

- Sosyal yardımlardan yararlanma hakkının kazanılması ve sürdürülmesinin hesaplanması için çeşitli ulusal hukuk düzenlemelerinde göz önüne alınan “sürelerin birleştirilmesi”⁷

- Çiftçilerin eğitimi,

- Sosyal sistemlerin karşılıklı uyumlaştırılması konusuna değinilmiş ve bu doğrultuda istihdam, iş hukuku ve çalışma koşulları ile meslek eğitiminin geliştirilmesi; sosyal güvenlik, iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı korunma hakları ve sendikalaşma hakkına yer verilmiştir⁸.

Roma Antlaşması ile ekonomik gelişmelerin beraberinde sosyal gelişmeleri de meydana çıkaracağı tahmini yapılmış ancak, ekonomik gelişmelerin sosyal sorunları bir çok noktada çözemeyeceği gerçeği ileriki yıllarda su yüzüne çıkmıştır. Ekonomik bütünleşmenin sosyal uyum ve ilerleme olmaksızın gerçekleşmeyeceği fikrini tarihsel süreç içinde fark etmek zorunda kalmıştır⁹.

Avrupa'daki sosyal sistemlerin çekirdek niteliklerinden biri de işsizlik, emeklilik veya çalışmama durumlarında gelir desteği sağlanmasının gerekli görülmesidir. İyi tasarlanmış ve iyi işleyen vergi ve sosyal güvenlik sistemleri etkili işgücü piyasaları için çok önemli görülmekte ve rekabet gücü yüksek bir ekonomide daha çok ve daha iyi işler yaratılmasına yardım edebileceği belirtilmektedir¹⁰.

Toplumsal alanlarda Avrupa Birliği'nin temel yaklaşımı, üye ülkelerin sosyo ekonomik sistemlerinin, belirlenen genel ilkeler ile çalışmamecek biçimde düzenlenmesidir. İçerik ve yapı açısından “ tek tip” bir model yerine, üye ülkelerin kendi ulusal özellikleri ile belirlenen politikaların, Avrupa Birliği politikası ile bağdaştırılması amaçlanmaktadır¹¹.

Avrupa Birliği'nde tarımdaki istihdamın payı, Türkiye ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. 2004 yılı verilerine göre, Avrupa Birliği'nde tarımda ve balıkçılık sektöründe istihdam edilenlerin büyük çoğunluğu kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır. Kendi hesabına çalışanların toplam tarımsal istihdamdaki oranı % 17 civarında iken, toprak/mülk sahibi olmayan tarım ve balıkçılık işçilerinin oranı % 2 civarındadır. Bu nedenle Avrupa Birliği

⁷ Akay Tekin, *Avrupa Birliği İstihdam Politikası Genel Esasları*, TİSK, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu, Yayın No:291, Ankara, 15 Nisan 2008, s.118-122.

⁸ Akay Tekin, a.g.e. s.118-122

⁹ Akay Tekin, a.g.e. s.120.

¹⁰ TİSK, *Avrupa İşgücü Piyasalarının Karşı Karşıya Bulunduğu Temel Zorluklar: Avrupa Sosyal Ortaklarının Müşterek Analizi*, Yayın No:290, Ankara, 2008, s.67.

¹¹ Tomris Çavdar, *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Meslek Standartlarına Dayalı Belgelendirme Sistemi ve İşgücünün (emeğin) Serbest Dolaşımı*, <http://www.arkitera.com/v1/gundem/gats/gats7a.htm>, Erişim 20.10.2008.

düzenlemelerinin büyük çoğunluğunda bağımsız çalışanlara (self-employed) yer verilmiştir. Tarımda işçi olarak çalışanlara, yani işverene bağımlı olarak çalışanlara (employees) ilişkin çok sınırlı düzenlemeler getirilmiş veya başka sigorta kollarının içine dâhil edilmiştir.

Avrupa Birliği’nde, “Avrupa Sosyal Güvenlik Modeli” oluşturulmamış bunun yerine ulusal sistemlerin koordinasyonunu sağlayacak düzenlemelere gidilmesi amaçlanmıştır. Sosyal güvenlik alanında üye ülkelerin birbirinden farklı olan sistemlerinin yerine tek bir sistem getirilmesi üye ülkelerin farklı yaşam standartları ve ekonomileri içinde olası görülmemiştir

Sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu ilkesi çerçevesinde, ülkeler yasalarla kimleri güvence altına alınacağı, hangi koşullarda hangi yardımların sağlanacağı, yardımların nasıl hesaplanacağı ve ödenecek prim oranları konusunda özgür bırakılmışlardır. Topluluğun düzenlemeleri bir başka üye ülkede çalışan veya yaşayan Avrupa Birliği vatandaşlarını korumak amaçlıdır. Bu nedenle ülkelerin karakteristik ulusal sistemlerine müdahaleden kaçınılarak sistemde bir başka üye ülke vatandaşının karşılaşılabileceği istenilmeyen etkiler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu uyruğuna bakılmaksızın tüm vatandaşların sosyal güvenlik kapsamında olması gerektiğini savunmaktadır¹².

Avrupa Birliği’nde sosyal güvenlikte ve sosyal yardımlarda eşit işlem ilkesi uygulanır. Ayrıca sosyal yardımlar her üye devlette değişik kapsamda olduğu için bir üye devletten diğerine geçen işçi, gitmiş olduğu ülkenin uygulamalarına tabi olur. Sosyal güvenliğe ilişkin ulusal mevzuatların eşgüdümüne yönelik topluluk işlemlerinin ikili bir işlevi vardır. Bunlar;

- İşçiler ve serbest meslek sahipleri ile onların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin üye devletlerde sosyal güvenceye kavuşturulmasını,
- Üye devlet vatandaşları arasındaki ayrımcılık yasağını uygun davranılmasını hedeflemektedir.

Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini kendi içinde gruplandırmak istediğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: İskandinav ülkeleri: Danimarka, Finlandiya ve İsveç’te sosyal güvenlik herkes için bir hak biçiminde algılanır ve ulusal düzeyde herkesi kapsamına alır. Finansmanı ise esas olarak vergi gelirleriyle karşılanır. İdari yönetimde ise kurumsal tek yapı söz konudur. İngiltere ve İrlanda: herkesi kapsamına alır. Finansmanı vergi kaynaklıdır. İdari yönetimi kamu makamlarına aittir. Almanya, Fransa, Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ve Avusturya: Zorunlu sigorta tekniği anlamına gelen “Bismark Modeli”ni uyguluyorlar. Finansmanı, esas olarak primlerle sağlanır. Sistemin yetersizlikleri sosyal yardım ve hizmetler aracılığıyla giderilir. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi

¹² Arzu Yurtman, Muhsin Akgür, AB Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Sistemi ve Prim Kesintilerinin Sosyal Taraflar Üzerindeki Yükü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2004-59, İstanbul.

de bu grup içinde değerlendirilebilir. Türkiye'deki sistemin en önemli eksikliği özerklik ilkesinin yaşama geçirilememiş olmasıdır. İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan karma bir sistem uyguluyorlar. Emeklilik aylıklarının çok cömert olmasına karşın, asgari gelir güvencesi programının mevcut olamaması nedeniyle, diğer Avrupa ülkelerine nazaran sistem içinde önemli yetersizlikler dikkati çekmektedir. Bu ülkeler, hastalık riski açısından, ulusal sağlık sistemleri geliştirmişler ve finansmanı ağırlıklı olarak vergilerle sağlanmakta ve yönetimi kamu organizasyonuna yaslanmaktadır¹³. Sağlık bakım sistemlerinin sağlık sigortalarıyla karşılandığı ülkelerde, değişik sağlık sigortası uygulamaları mevcuttur. Örneğin, Almanya'da esas itibarıyla hastalık sigortası zorunludur. Hastalık sigortasının yanında sağlık sistemi tamamlayıcı diğer unsurlar da özel sağlık sigortalarının varlığıdır. Ayrıca diğer sosyal güvenlik sistemleri olarak sınıflandırılan; kaza sigortası, sosyal yardım, savaş malulleri gibi alanlar da mevcuttur¹⁴.

Avrupa Birliği, kadın erkek eşitliği alanında da üye ülke mevzuatlarını ve uygulamalarını geliştirmekte ve bu çerçevede eşit işe eşit ücret prensibini; istihdam sağlanması, mesleki eğitim, terfiler ve sosyal güvenlik sistemlerinde işlem eşitliğini yerleştirmekte; hamile ve yeni doğum yapmış kadınların haklarını ve izinlerini kapsamlı bir şekilde düzenlemektedir¹⁵.

A. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektöründe İstihdam

2003 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan, toplamda 477 milyonu aşan kişiyle yapılan araştırmada¹⁶, yaklaşık 204 milyonu çalışan nüfus olarak belirlenmiş, tarım sektörünün 13,3 milyon kişiye iş sağladığı belirlenmiştir ve bu Birlik genelindeki toplam istihdam oranının % 6,6'sıdır¹⁷.

Tarımın katkısı, katma değer yaratılmasında ve GSYİH, iki önemli değişkenin fonksiyonuna bağlıdır. Bunlar, çalışanların sayısı ve işgücü verimliliğidir. Tarım, ekonomik refaha ve nüfusun zenginliğine arttırıcı bir şekilde katkı sağlamaktadır. 2003 yılında Avrupa Birliği'nde tarım sektöründe çalışan 13,3 milyon kişi 163,3 milyar Euro gayri safi katma değer yaratmıştır. Bu çalışan bir kişi için ortalama olarak 12.200 Euro'dur. Ev halkının tarımla ilgili

¹³ Ali Güzel, *Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sistemi*, *İktisat Dergisi*, Ocak 2001, s.38.

¹⁴ Alpay Hekimler, *Sosyal Politika Boyutunda Federal Almanya'da Esnek Çalışma Modelleri*, *TİSK Yayın No:263, Yorum Matbaacılık, Ankara, 2006, s.176*.

¹⁵ "Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/96b12507.pdf>, Erişim 15.10.2008.

¹⁶ Luminita Chivu, Constantin Ciutacu, Diana Preda, *Comparative study on industrial relations in agriculture/Studiu comparativ privind relațiile industriale în agricultură*. <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/09/word/tn0509101s.doc>, Erişim 17.10.2008.

¹⁷ "Industrial Relations in Agriculture" <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/09/study/tn0509101s.htm>, Erişim 17.10.2008.

olarak birçok faaliyeti ulusal hesaplardan veya resmi istatistiklerden hariç tutulur. Tarımda çalışan bir kişinin verimliliği; Letonya’daki % 11,8’den en yüksek orana sahip olan Hollanda’daki % 343,4’e kadar farklılık göstermektedir¹⁸.

Avrupa Birliği ülkelerinin tümünde tarımda çalışan erkek nüfus sayısı kadınlardan fazladır. Türkiye’de ise kadın işçi erkekten daha fazladır.

Tarımdaki işsizlik oranını ise değerlendirmek oldukça zordur. Bunun sebebi genel olarak ekme, sürme, meyve ve sebze sektörlerinde doğal sezonlardaki çalışma zamanlarının parçalanması ve bölünmesidir. İşsiz çiftlik çalışanları ve onların işsizlik oranları hakkında bazı rakamlar mevcuttur. 2003’deki gerçek ve oransal miktarları hakkında tarım alanındaki örneklerini vermek gerekirse tarımdaki işsizlik değerleri toplam olarak; İspanya’da. 173.000 kişi, İtalya’da 57.000 kişi, Fransa’da 41.600 kişi, Slovakya’da 28.000 kişi, Litvanya’da 15.200 kişi, Çek Cumhuriyeti’nde 11.800 kişi, Macaristan’da 11.300 kişi ve İsveç’te 1.000 kişidir. Tarımda çalışanların, toplam işsizlerin içerisindeki payı Avusturya’da % 2,8, Almanya’da % 3,5, Litvanya’da % 10,3 ve Slovakya’da %10,9 olarak yer almaktadır. Bulgaristan’ın tarım bölgelerindeki işsizlik oranın % 6’dan % 46’ya kadar değişmektedir¹⁹.

Avrupa Birliği ülkeleri ortak tarım politikaları çerçevesinde çiftçileri korumak ve sosyal güvenliğin gelişimi için erken emeklilik modelini geliştirmiştir.

Henüz emeklilik yaşına gelmemiş ancak 55 yaşını doldurmuş ve en az 10 yıl tarımsal üretim yapmış olan çiftçilere pazara yönelik üretimi durdurmaları halinde destek öngörülmektedir. Amaç tarımdan ayrılan yaşlı çiftçilerin gelir kaybına uğramadan ve işletmelerin karlılık ve verimliliğini azaltmadan genç çiftçilere transfer edilmesidir. Bu şekilde emekli olmayı kabul eden çiftçilere 75 yaşına kadar yılda 15.000 Euro veya toplu olarak bir defada 150.000 Euro verilmektedir²⁰.

B. Avrupa Birliği’nde Tarım Sektörünün Önemi

Avrupa Birliği ülkelerinde tarımın gerçekten özel bir yeri mevcuttur. Üye ülkelerin hemen hepsi tarımı destekleme yolunda elinden geleni yapmaktadır. Avrupa Birliği ortak tarım politikaları gereğince tarımda çalışanlar mağdur edilmemekte; üreticilerin ürünleri piyasa fiyatının altında kaldığında kendilerine her türlü devlet desteği verilerek zarar etmelerinin

¹⁸ “Industrial Relations in Agriculture” Erişim 17.10.2008.

¹⁹ “Industrial Relations in Agriculture” Erişim 17.10.2008.

²⁰ Avrupa Birliği ortak tarım politikası konusunda daha geniş bilgi için Bkz.: İsmet Boz, “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası”; Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ed. Muhsin Kar / Harun Arıkan, Beta Yayın, Yayın No:1406, İstanbul, 2003, s.239-240.

önüne geçilmektedir. Bu sayede çiftçiler hiçbir zaman gelir kaybına uğramadıkları için sosyal güvenliklerini sağlama konusunda zorluk çekmemektedirler. Şunu da ifade etmek gerekir ki tarım sektöründen uzaklaşma Avrupa Birliği ülkeleri için de geçerlidir. Özellikle birliğe yeni katılan Romanya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerde oldukça fazla olan tarımsal nüfus Birlik içindeki ve kendi ülkelerindeki sanayi ve hizmetler sektörlerine doğru bir akış içindedirler.

C. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektöründe Çalışanların Seçilmiş Ülkeler Bazında Sosyal Güvenlik Hakları

Aşağıda Türkiye ile benzer iklimsel özelliği olan Yunanistan ele alınmış ayrıca iklimsel olarak Türkiye'ye benzemeyen Avusturya, Belçika, Danimarka gibi ülkeler fikir vermesi açısından spesifik ayrıntılara girmeden, genel hatları ile ele alınmıştır.

Avusturya: Bağımsız çalışan çiftçiler için özel bir emeklilik planı vardır. Ama tarımda çalışanların sosyal güvenlik planı diğer çalışanlardan marjinal şekilde farklılık gösterir. Mavi-yakalı çalışanlar biraz daha yüksek sosyal güvenlik primi öderler. Ama onlar konut destekleme primi ödemek zorunda değildir ve tarım çalışanlarına "çiftlik çalışanı vergi indirimi" mevcuttur²¹.

Belçika: Tarımdaki mevsimsel olmayan ve arada sırada çalışanlar "varlık koruma ödeneği"ne hak kazanırlar (günlük 4,96 Euro) ve bu ödenek işveren tarafından sağlanır. Bunun amacı hastalık ve kaza durumunda çalışma yetersizliğini karşılamaktır. Çalışanlar ayrıca ilave olarak bir başka koruma ödeneğine hak kazanırlar, (günlük olarak 6,20 Euro kadar) bu ise geçici işsizlik ve ekonomik sebepler ve kötü hava şartlarının durumunda ödenir. Yürürlükteki toplu anlaşma ile bazı durumlarda parklar, bahçelerde çalışanları da kapsamakta ve 58 yaşında emekliliği mümkün kılmaktadır²².

Danimarka: Bu ülkede mesleki emeklilik maaş planı uygulaması adı altında; brüt maaşın %10,35 katkısıyla, üçte ikisi işveren tarafından ödenen ve üçte biri işçinin kendisi tarafından karşılanan ayrıca, hastalık ve yaralanma sigortası ile analık izni ve benzeri gibi hükümleri de kapsayan özel bir uygulama mevcuttur²³.

Almanya: Bağımsız çalışan çiftçiler ve onları destekleyen aile bireylerinin endüstriyel-özel emeklilik planına sabit pirim ile katkıda bulunmaları şarttır. Doğu Almanya ve Batı

²¹ "Industrial Relations in Agriculture", Erişim 15.10. 2008.

²² "Industrial Relations in Agriculture", Erişim 15.10. 2008.

²³ "Industrial Relations in Agriculture", Erişim 15.10. 2008.

Almanya’da primler farklılık gösterir. Bu sistemden faydalanmak için iştirakçi 65 yaşında veya üzerinde olmalı, sisteme en az 15 yıl katkıda bulunmuş olmalı ve çiftçiliği bırakmış olmalıdır. 2004 de emeklilik sistemine 312.600 çiftçi, eşleri ve ailedeki çalışanlar sisteme katkıda bulunmuştur. 2004 yılında bu sistemden yararlananların sayısı ise 609.900’dür. Emeklilik sistem fonlarının % 75’i federal hükümet tarafından karşılanır. Bu ayrıca tarımda çalışanlar için bulunan bir diğer fonu da finanse eder. Sağlık sigortası ayrıca zorunlu olup, özel tarım firmaları tarafından sađlanır²⁴.

Yunanistan: Tarım Sigorta Organizasyonu (OGA) çiftçileri, bazı balıkçıları ve diğer bazı kategorileri sigortalamaktadır. Çiftlik sahiplerini ve işleticilerini, çiftlik çalışanlarını, çiftlik hayvan damızlayıcılarını, kümes hayvanları çiftçilerini, arıcıları v.b. OGA emekliliği, sağlık bakımını ilaç teminini kapsar. Son zamanlarda OGA sigortası “mevsimsel olarak çalışan çiftçilere” de ayrıca uygulanmaya başlamıştır.

İtalya: Yapısal zorluklara karşı mücadele edebilmek için sistemin “sosyal çok gidericileri” vardır. “Tarımsal işsizlik primleri” çalışma yapılamayan dönemlerde ödenir ve maaşın % 30’u olup, belirli bir süre için ödenir. Bu süre çalışılan günlerin sayısını aşamaz (180 günden fazla olamaz). Tarım çalışanları için özel bir “maaş garantileme fonu (CISOA)” kötü hava şartlarından dolayı çalışma yapamayan, kendisine bağlı fona dâhil olan işçiye, azami 90 günlük “destek geliri” öder²⁵.

İspanya: Çiftlik çalışanları özel bir tarım sosyal güvenlik sistemine alınırlar. Ancak bu sistem genel sosyal güvenlik sisteminden daha düşük seviyede güvenlik sağlar. 2003’te tarım sektöründe bağımsız çalışmış olan 856.300 eski emekli mevcuttur. Bunların aylık emeklilik maaşı 366.4.-Euro’dur ve tarımda işçi olarak çalışmış 669.700 eski emekli mevcuttur. Bunların ortalama maaşı ise 382 Euro’dur. Tarım emeklilik planından faydalananların sayısı, ülkedeki emekli olanların %25’ine tekabül etmektedir. Ulusal sosyal güvenlik sistemi tarafından maaşları ödenenler, ülkedeki toplam emekli maaşlarının %14,4’ünü kapsamaktadır²⁶.

Polonya: Sistemin kendi sosyal güvenlik sistemi vardır (KRUS). Bu sistem tarım sosyal sigorta fonu tarafından idare edilir. 2003 yılında tarımdaki 1,6 milyon kişi fona katkıda bulunmuş ve sistemden 1,8 milyon kişi faydalanmıştır. KRUS, katkı paylarını hesaplamada, genel emeklilik planından daha farklı bir yöntem uygulamakta olup ödemeleri düşüktür. 2002’den beri, çiftliklerini genç çiftçilere devreden emeklilere ön-emeklilik hakkı getirerek, tarımdan emekli olan normal emeklilere nazaran %50 daha fazla emeklilik maaşı almaya hak

²⁴ “Industrial Relations in Agriculture”, Erişim 15.10. 2008.

²⁵ “Industrial Relations in Agriculture”, Erişim 15.10. 2008.

²⁶ “Industrial Relations in Agriculture”, Erişim 15.10. 2008.

kazandırmaktadır. Tarım sosyal sigorta sistemi genel olarak devlet bütçesinden sübvansede edilir. 2004'te devlet KRUS bütçesinin % 94'ünü finanse etmiştir²⁷.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere Avrupa Birliği ülkeleri tarımın ne kadar önemli bir sektör olduğunun farkındadır. Bu nedenle tarımda çalışanlar özel sistemlere tabi olarak sosyal güvence haklarından faydalandırılmaktadır. Bunun sonucunda ise tarım çalışanları geleceğe güvenle bakabilmekte ve yüksek verimle ve hevesli olarak tarım işlerini yapabilmektedir. Türkiye'de ise tarıma özel bir sosyal güvenlik sistemi mevcut değildir. Tarıma özel kamu ve özel bankalar yoktur. Sadece T.C. Ziraat Bankası tarımın bankası olarak bilinmekte ve faaliyet göstermektedir. Ancak bu banka sadece tarıma değil diğer sektörlerle de hizmet verdiği için çiftçilerle yeterince ilgilenilememektedir. Çiftçilere yeterli destek ve kredi imkânları sağlamadığı için çiftçiler/köylüler tarımdan uzaklaşmanın yollarını aramaktadırlar.

III. Avrupa Birliği İle Uyum Ekseninde Türk Tarımında Sosyal Güvenlik

Türkiye'de tarım sektörü son yirmi-otuz yıldır sanayiye verilen fazla önemden dolayı oldukça ihmal edilmiştir. Türkiye'nin tarım ülkesi mi yoksa sanayi ülkesi mi olduğu belirsizliğini korumaktadır. Tarımın ihmal edilmesi sonucunda tarımda çalışanlar da ihmal edilmiştir. Toprak sahibi olanlar kendi sosyal güvencelerini zorluklar içinde sağlamaya çalışırken, tarım işçisi olarak çalışanların sosyal güvenceleri hiç yok denecek kadar azdır. Oysa hasat zamanlarında milyonlarca tarım işçisi ilkel koşullarda yaşadıkları yetmiyormuş gibi, geleceğe güvenle bakacak bir sosyal güvenlik sistemine bağlanamamışlardır. İş kazası, analık, hastalık ve sonuçta yaşlanma risklerine karşı tarım işçilerinin hiçbir sosyal güvenceleri yoktur. Arazisi olmayan bu tarım işçileri tamamen işverenin insafına terk edilmiştir.

Tüm Dünya'da tarım kesimi, gerek işçisi gerek işvereni ile sosyal güvenlik kapsamına en son alınan gruptur. Bu konuda tarım kesiminin özellikleri yanında, ülkelerin gelişme düzeylerinin de etkisi büyüktür. Ülkeler ancak belli bir ekonomik gelişmeden sonra, tarım kesimine sosyal güvenlik sağlayabilmiştir.

²⁷ Daha fazla bilgi için Bkz.: "Industrial Relations in Agriculture" Eironline; European Foundation. <http://www.eiro.Eurofound.eu.int/2005/09/study/tn0509101s.html>, Erişim 15.10. 2008.

Türkiye tarımda geriye gitmektedir. Bunun örneklerinden birisi de şudur. 2007 yılı başı itibariyle (2005 ve 2006 yılları toplamında) , tarımda 1,5 milyon insan tarım sektöründen çekilmiş, tarım dışı alanlara kaymışlardır. Tarımda eğer memnunlarsa bu insanlar, niçin yerini yurdunu bırakıp da büyük şehirlerde iş arama peşine düşüyorlar? Sorusunu sormak gerekir. Eğer bazılarının savunduğu gibi tarım hakikaten iyiye, bu insanlar niye İstanbul’un ve diğer büyük kentlerin varoşlarında çok zor şartlar altında yaşamaya geliyorlar? diye ikinci bir sorunun da sorulması gerekir düşüncesindeyiz. İnsanlar öncelikle aç kalmamak için sonra da daha iyi yaşam şartları için kırsal yöreleri terk etmektedir. Çünkü işsiz kalmışlardır. Köyden kente göç yüzünden Türkiye’de köylerde genç nüfus neredeyse hiç kalmamış durumdadır. Köylerde hâlâ yaşamakta olan genç nüfus, büyük kentlerde iş bulamadığı için mecburen köyde hayatını devam ettirmektedir. İzlenen politikalar devam ederse köylerde çalışacak işgücü bulunamayacaktır. Tarım sektörünün yok olması Türkiye için açlık sorununu gündeme getirebilecektir.

Tarım işçilerine uygulanmakta olan sosyal koruma tedbirleri, özellikle, bu tedbirlerin tarım işçilerinin özel durumları dikkate alınarak düşünülmediği ve yalnızca sanayi işçileri için yapılacak olanları ihtiva ettiği hususunda eleştirilmektedir. Bu durumun, kırsal kesimde sosyal güvenliğin gelişmesinde karşılaşılan güçlüklerin altında yatan sebeplerden birini teşkil ettiği ileri sürülebilir. Ancak, tarımın veya kırsal kesimin problemlerini diğer kesimlerden farklı, tamamen ayrı bir dünya olarak bakmak da yanlış olabilir²⁸.

Diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de meydana gelen ve herkesi, hayatının her safhasında tehdit eden mesleki olmayan sosyal riskleri öncelikle ele alabiliriz. Sanayi kesiminde çalışan işçi de, tarım sektöründe çalışan işçi de hastalığa maruz kalır, yaşlanır, geçici veya sürekli olarak malûl (sakat) olabilir ve çocuk sahibi olarak onları yetiştirir. Bu riskler, çalıştıkları işte bağımlı ya da bağımsız statüde olmaları veya mesleklerinin çeşidi ile olduğu kadar gelişme seviyesi ile ilgili değildir, fakat hepsini ciddi şekilde ihtiyaç içinde bırakır.

İşsiz kalmak da bütün çalışanların ortak korkusudur ve tarım kesiminde ücretli olarak çalışanlar da bu tehlike ile karşılaşır. Durum, kendi adına bağımsız çalışan çiftçiler (self-employed farmers) için çok daha karmaşıktır; çünkü bu kişilerin gelirleri, üstesinden gelinmesi çok zor olan doğal ve ekonomik faktörler tarafından belirlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı, tarım işçisinin ve kendi adına bağımsız olarak çalışan çiftçinin sorunlarının çözümünü, geleneksel sosyal güvenliğin sınırlarının ötesindeki sahalarda

²⁸ Robert Savy, *Tarımda ve Kırsal Kesimde Sosyal Güvenlik*, Çeviren Yusuf Alper, *Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı*, Yayın no:27, İstanbul, 1987, s.2.

aramak gerekir ve bunu sağlamaya yönelik herhangi bir girişim için de önce tarım kesiminde çalışanların sosyal ihtiyaçlarının bilinmesi gerekir.

Avrupa Birliği'nin sosyal politika ve istihdam alanındaki müktesebatının Türk çalışma hayatını düzenleyen mevzuat ile karşılaştırdığımızda, genel olarak Avrupa Birliği müktesebatına karşılık gelen birçok Türk mevzuatı olduğunu ve bunların bir kısmının da Avrupa Birliği müktesebatı ile aynı ya da benzer hükümler içerdiği görülmektedir.

Türk çalışma mevzuatının batı normları dikkate alınarak düzenlendiği ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin onayladığı birçok ILO sözleşmelerinin Türkiye tarafından da onaylanıp mevzuata yansıtıldığını dikkate aldığımızda Avrupa Birliği ile Türk Sosyal Güvenlik ve iş mevzuatı büyük oranda uyum halinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tarım alanında Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki mevzuat uyumu sadece yazılı metinlerin benzerliğinden öteye gidememektedir. Türkiye'de tarımda işçi hakları ve sosyal güvenceden bahsetmek oldukça zordur. Daha doğrusu Türkiye'de tarımın yapısından kaynaklanan bir uygulama sorunu mevcuttur. Tarım sosyal güvenlik kanunları yeterince uygulanmamaktadır. Bunun en önemli sebebi ise tarım çalışanlarının gelir seviyesinin düşük oluşu nedeniyle sosyal güvenlik primlerini ödeyememeleridir.

TİSK'in yayınlarında iddia ettiği; "50'den az işçi çalıştıran tarım işletmelerinin kapsam dışı tutulması ülkemiz şartları açısından gerekli olduğu" görüşüne kayılmıyoruz. Çünkü öne sürülen bahaneler (tarımda çalışma saatlerinin düzenlememesi, mevsimsel ve kısa süreli işlerin yapılması gibi) sosyal devlet olma ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Buradaki niyet işçi çalıştıran tarım işverenlerini korumak ve onları ek maliyetten kurtarmaktır.

İş Kanunu'nun 4. maddesinin (b) bendinde yer alan 50'den az işçi çalıştırılan tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerde çalışanların İş Kanunu kapsamı dışında tutulması eleştirilmesi gereken bir sorundur. 50 den az kişinin çalışmasının vebali işçiye yüklemek yanlıştır. İş kanunumuz 1 kişi dahi çalıştırırsa bir kimsenin "işveren" sıfatını kazanacağını vurgular. Demek ki 49 kişi çalıştıran tarım işvereni, işveren olmaktan doğan borçlarını yerine getirmeyebilecektir. Ayrıca, bu durum birçok istismara da yol açmaktadır. Örneğin, tarlasında/ bahçesinde 60 kişi çalıştıran bir işveren, işçi sayısını 49 kişi bildirirse tüm işçiler İş Kanunu'ndan doğan haklarını yitirecektir. Bize göre bu uygulama tamamen yanlıştır. İş Kanuna tabi olmak için işçi sayısı sınırlaması kaldırılmalıdır. Sanayi ve tarım işleri mevsimsel bahanelerle birbirinden bu kadar keskin çizgilerle ayrılmamalıdır. Bu ayırımı yaparsak 49 kişinin çalıştığı tekstil atölyesinde çalışan işçileri de İş kanunu dışında tutmak gerekir. Bu durum yanlış olur. Tarımda yapılan işlerin çok yorucu ve bedenen yıpratıcı olduğu

da unutulmamalıdır. İş Kanunu kapsamına girmeyen işçinin büyük olasılıkla sigortalı da yapılmayacağı yani primlerinin ödenmeyeceğinin tahmini zor olmasa gerekir.

A. Türkiye’de Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri

Tarım politikaları; tarıma dayalı ülkelerde, özellikle mevsimlik işsizlik ile savaşımında başvurabilecekleri araçlardan birisidir. Bu politikalar çerçevesinde tarımsal ürünlerin çeşitlendirilmesi, tarım tekniklerinin yılda birden çok üretime olanak verecek şekilde geliştirilmesi, çorak alanların ıslahı, ulaşım güçlüklerinin aşılması, toprak dağılımdaki dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen kamusal karar ve uygulamalar, işsizlik sorununun çözümüne küçümsenmeyecek katkılar sağlar. Şöyle ki; tarımsal sanayileşmeyle, yeni iş alanlarının açılması, verimliliğin çoğalması, ürünlerin korunması ve pazarlanması sağlanabilir. Fiyat, ücret, maliyet rekabetini azaltması ve mali yönden taşıdığı üstünlükler nedeniyle sendikalar ya da kooperatifler çatısı altında “tarımsal örgütlenmenin” özendirilip desteklenmesi bu politikalar kapsamında yer alır²⁹.

Çalışma Bakanlığı’na göre çocuk işçiliğinin yarıdan fazlası tarım sektöründe görülmektedir³⁰. En son istatistikler Türkiye’de 12 ile 17 yaşları arasında 764,000 çocuğun çoğunlukla aile içi tarım, sanayi ve kayıt dışı sektörlerde çalıştığını ortaya koymaktadır. Pek çok çocuk sokaklarda dilenmeye zorlanmakta ve zorla çalıştırılmaktadır. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu’nun (ITUC) Türkiye ile ilgili bir raporuna³¹ göre çocuk emeğini azaltma yönünde yapılan girişimlerin yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Avrupa Birliği’nin Türkiye hakkında hazırlamış olduğu 2008 yılı ilerleme raporunda³² sokakta çalışan çocuklara ilişkin sorunların henüz çözüme kavuşturulamadığı belirtilmiştir.

2005 yılı Mayıs döneminde 7 milyon 266 bin kişi olan tarım sektöründe çalışan sayısı 2006 yılının aynı dönemine göre 778 bin kişi azalarak 6 milyon 488 bin kişiye düşmüştür³³. Tarım sektörünün önemli özelliklerinden birisi de çalışanların büyük çoğunluğunun kayıt dışı

²⁹ Ömer Zühtü Altan, *Sosyal Politika, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No:1744, 2007, Eskişehir, S.111.*

³⁰ www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=194&Highlight=tarimda+sosyal+guvenlik, 15.01.2008.

³¹ *Türkiye’de Temel Çalışma Standartları Raporu, ITUC (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu),* <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=453&Highlight=tarim>.

³² *Turkey 2008 Progress Report, Commission of The European Communities, Brussels, 5.11.2008, s.60* http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf Erişim:01.12.2008.

³³ TÜİK 2007, Erişim 06.07.2007.

olmasıdır. 2005 yılı verilerine göre tarımda kayıt dışı çalışma oranı Ege Bölgesi'nde % 98,7, Güneydoğu'da % 92'dir³⁴. Türkiye genelinde ise bu oran % 88'dir³⁵.

Türkiye'de 2007 yılı Kasım döneminde istihdam edilenlerin sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre 368 bin kişi azalarak, 20 milyon 867 bin kişiye düşmüştür. Bu dönemde tarım sektöründe çalışan sayısı 2006'da 9.315.000 kişiden 2007 Kasım ayında 8.965.000 kişiye düşmüş, kısacası 350 bin kişi azalmıştır (Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye'de İşgücü Durumu (2007 Kasım Dönemi)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	68 426	69 185	42 926	43 819	25 502	25 365
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	48 771	49 511	31 073	31 800	17 699	17 711
İşgücü (000)	23 500	23 217	14 186	14 252	9 315	8 965
İstihdam (000)	21 235	20 867	12 526	12 538	8 709	8 329
İşsiz (000)	2 265	2 350	1 660	1 714	605	636
İşgücüne katılma oranı (%)	48.2	46.9	45.7	44.8	52.6	50.6
İstihdam oranı (%)	43.5	42.1	40.3	39.4	49.2	47.0
İşsizlik oranı (%)	9.6	10.1	11.7	12.0	6.5	7.1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12.2	12.6	12.0	12.3	12.9	13.6
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	19.0	20.0	21.6	21.6	14.8	17.0
Eksik istihdam oranı (%)	3.0	2.8	2.7	2.3	3.6	3.6
Genç nüfusta eksik istihdam oranı ⁽¹⁾ (%)	3.4	2.6	2.4	2.3	5.0	3.1
İşgücüne dâhil olmayanlar (000)	25 271	26 294	16 887	17 548	8 384	8 746

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, Erişim, 12.06.2008.

SSK kapsamındaki zorunlu sigortalıların sayısındaki artışın temelinde tarımdaki çözülme ile hizmetler, sanayi ve inşaat sektörlerinde ücretli çalışan sayısının artması yatmaktadır. 2000 - 2007 yılları arasında ortalama olarak toplam çalışan sayısının yüzde 90'ı kayıt dışı olarak çalışırken bu oran tarım dışı kesimde yüzde 32 düzeyindedir. İstihdamın tarımdan tarım dışı sektörlere kayması, aynı zamanda kayıt dışılığın göreceli olarak düşük olduğu sektörlerin istihdamdaki ağırlığını arttırmakta böylece toplam kayıtlı istihdam artmaktadır. Ancak toplam kayıtlı istihdamın artması, sektörel bazda kayıtlılık artışından kaynaklanmamaktadır. Özellikle hizmetler ve sanayi sektörlerinde yaşanan kayıt dışı istihdamın boyutları ciddiyetini korumaktadır. Bu nedenle, uzun dönemde, özellikle tarım dışı sektörlerdeki kayıt dışılığın

³⁴ Toksoz Gülay, *İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler, Birleşik Metal İş Sendikası, Çalışma ve Toplum dergisi, 2007 / 4, Sayı 15: 2007; s.70. Erişim sitesi: <http://www.calimatoplum.org/sayi15/toksoz.doc>.*

³⁵ TÜİK, Erişim 15.10.2008

azaltılması için gereken politikaların tasarlanması ve etkin bir şekilde uygulanması Türkiye’de ekonominin kayıt içine geçiş sürecini daha da hızlandıracaktır³⁶.

İktisadi kalkınma teorilerine göre tarım çalışanlarının payının azalması ve hizmetler ile sanayi sektörüne kaydırılmaları gerekir. Ancak bu teorilerin belli ölçüde Türkiye için geçerli olmayacağı düşüncesindeyiz. Bu görüşümüzü destekleyen fikir şöyledir: “Teoride, tarım sektöründe istihdamın payı ile iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin ters olduğu, kabul edilebilir. Ancak, tarım imkânı, Türkiye’nin sahip olduğu bir doğal kaynaktır. Maalesef bu doğal kaynak çok kötü kullanılmakta ve hatta harcanmaktadır. Kalkınma ve iktisadi gelişme, tarımın istihdam payının azalması olarak algılanırsa, doğal kaynağın iyi değerlendirilmesi ile çelişki olarak öne çıkar. Gerçek etki ve değer doğru irdelenmelidir³⁷. Türkiye’de tarım, bazıları önemsemese de önemini her zaman koruyacaktır. Atatürk’ün tarıma özel bir önem verdiği unutulmamalıdır.

Tarımda eğitim seviyesine göre en fazla lise altı eğitimlilerin çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 2). Tarımda 2007 verilerine göre 9 milyon civarındaki işgücü rakamının giderek eğitilmiş insanların çalıştığı bir sektör olmakta olduğunu söyleyebiliriz. 2000 - 2007 yılları arasında özellikle lise ve dengi meslek okulu mezunu tarım çalışanının yaklaşık 500 bin kişi artmış olması dikkat çekicidir. En fazla iş gücüne katılım oranı ise üniversite mezunu tarım çalışanlarındadır.

Tarımsal istihdamın hızla diğer sektörlerle aktarılması mümkün değildir. Belki amaçlanan da bu olmamalıdır. Tarımda çalışanların eğitim düzeyinin oldukça düşük olması, söz konusu işgücü nüfusunun tarım dışı, katma değeri daha yüksek faaliyetlerde istihdam edilebilmelerinin önünde engeldir. Tarımın kırsal alanlarda egemen konumunun bir diğer nedeni de tarım kesimindeki hanelerde çalışma ve ev ortamlarının örtüşmesidir. Sonuçta hanelerdeki bütün üyeler hane bazındaki üretim etkinliklerine katılmaktadır. Buna karşılık kentsel alanlardaki işlerin belirli beceriler gerektirmesi, işgücüne katılımda seçiciliği öne çıkarmaktadır.

³⁶ Haki Pamuk, Tuncay Teksöz, “İşgücü piyasasındaki yapısal dönüşüm ve kayıt içine geçiş süreci, Tepav, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/isgucu_dn.pdf, s.2, Erişim 15.10.2008.

³⁷ Türktan Gülden, AB Uyum Sürecinde Kırsal Kesimde İstihdam Sorunu, www.bugday.org/article.php?ID=1175-48k, Erişim, 03.12.2007.

**Tablo 2: Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Tarımda İşgücü Durumu (2000,2007)
(Bin Kişi)**

Okur - Yazır Olmayanlar				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	1.315	1.291	24	37,2
2007	848	825	23	26.2

Lise altı Eğitimliler				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	7.485	7.095	390	55,2
2007	7.110	6.689	422	54.8

Lise ve dengi meslek okulu				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	868	747	121	62,0
2007	1.378	1.232	147	63.7

Yükseköğretim				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	223	208	15	88,5
2007	492	437	55	81.5

Kaynak: TÜİK 2008 yılı verileri Erişim, 04.08.2008

Tarım işgücünün, iş ararken bekleme süresinde 2003 ile 2007 yılları arasında 1-2 yıl arası işsiz kalmış kişi sayısında 25.000 kişilik bir artış kaydedilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3’ teki üç yılın ortalamalarını alacak olursak; 1-2 yıl arası iş bekleyenler ortalama 88 bin kişi, 2-3 yıl arası iş bekleyenler 40 bin kişi ve 3 yıl ve daha fazla işsiz kalanların sayısı ise ortalama 22 bin kişidir.

Tablo 3: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Tarım Sektöründe İş Ararken Bekleme Sürelerine Göre İşsiz Sayıları (2000, 2003, 2007 yılları itibariyle)

Yıllar	1 - 2 yıl arası	2 - 3 yıl arası	3 yıl ve daha fazla
2000 (ilk 3 ay)	78.000	27.000	15.000
2003 (ilk 3 ay)	81.000	51.000	25.000
2007 (Ekim)	106.000	43.000	26.000

Kaynak: TÜİK, Erişim 10.08.2008.

2007 itibariyle, tarımda bağımsız çalışan, toplam 1.092.364 çiftçi Bağ-Kur’a bağılı olarak sigortalı durumdadır. Aktif sigortalılarda, 2004 yılından 2007’ yılına kadar % 8’lik bir artış olmuştur (Tablo 4).

Gelecek yıllarda tarımda karşılaştığımız en öncelikli sorun istihdam olacaktır. Tarım, “emek yoğun” bir sektördür. Bugün dünyada, modern tarım işletmeleri, sanayi işletmelerine paralel olarak organizasyon ve istihdam yapısı içine girmektedir. Tarımda modernleşme, daha nitelikli ancak daha az sayıda iş gücü kullanımına yönelmektedir. Dünyadaki bu gidişata paralel olarak Türkiye’de tarımda modernleşmenin ivme kazanması gerekir³⁸. Tarımda modernleşme sonucunda daha az işgücü ile daha fazla üretim yapılabilir. Üretimin sağlıklı artışı tarım çalışanlarının gelirini artıracak ve tarımsal istihdamı artırarak aktif sigortalı sayısını yükseltecek, sosyal güvenliğin tarımsal alanda yaygınlaşmasına yol açacaktır.

**Tablo 4: 2926 Sayılı Kanuna Göre Sigortalı Dağılımı
(Bağ-Kur’a Bağlı Çiftçiler) (2007)**

	2004	2005	2006	2007
Aktif Sigortalılar	1,009,935	1,024,471	1,063,373	1,092,364
- İsteğe Bağlı	11,998	13,138	14,167	14,436
- Zorunlu	997,937	1,011,333	1,049,206	1,077,928
Aylık Alanlar				
-Dosya	187,545	203,793	252,360	255,157
-Kişi	208,084	224,613	275,120	278,338
- Yaşlılık	132,800	143,037	183,189	184,464
- Malullük	1,873	1,875	1,925	1,902
- Ölüm(Dosya)	52,872	58,881	67,246	68,791
- Ölen Sigortalıların Hak sahipleri	73,411	79,701	90,006	91,972
Aktif / Pasif Oranı	5.4	5.0	4.2	4.3
Sosyal Güvenlik Kapsamı	4,220,552	4,321,417	4,576,060	4,691,185

Kaynak: bagkur.gov.tr, Erişim 25.08.2008

2007 yılında tarım işçisi eğer sigortalı ise 84,38.- YTL aylık prim ödemiştir (Tablo 5). Toprak sahibi olan çiftçiler ise Bağ-Kur’a tabi olarak 1 ile 24. basamaktan birinde prim ödemişlerdir. 1. basamakta 80,37.-YTL; en son basamak olan 24. basamakta ise 337,5.-YTL aylık prim ödenmesi yapılmıştır. Hatırlatmak gerekir ki tarımda işçi olarak çalışan ile toprak sahibi çiftçiyi aynı ödeme gücünde değerlendirmek hatalı olacaktır.

³⁸ Türktan Gülden; “AB Uyum Sürecinde Kırsal Kesimde İstihdam Sorunu”; <http://www.bugday.org/article.php?ID=1175%20-%2048k> , Erişim:01.12.2008.

Tablo 5: Tarım İşçilerinin(2925'e tabi olanların) Ödediği Aylık SSK Primleri (2007)

UYGULAMA TARİHLERİ	TARIM SİGORTALISI BAŞINA AYLIK PRİM TUTARI
01.04.2002-30.06.2002	41,680,800 TL
01.07.2002-31.03.2003	49,137,494 TL
01.04.2003-30.06.2003	58,964,994 TL
01.07.2003-31.12.2003	68,702,373 TL
01.01.2004-30.06.2004	82,444,500 TL
01.07.2004-31.12.2004	66,622,500 TL
01.01.2005-31.12.2005	73,305,000 TL
01.01.2006-31.12.2006	79,65 YTL.
01.01.2007-30.06.2007	84,38 YTL.

Kaynak: www.ssk.gov.tr, Erişim 25.08.2008

Türkiye'de bazı yöreler büyük ölçüde tarımsal istihdama bağımlıdır. Çünkü bu yörelerde tarım dışındaki sektörlerde istihdam durumu oldukça düşük seviyelerdedir. Sanayi ve hizmetler sektörü tek tük fabrikalar ve devlet bankaları hariç bu yörelerimizde yok denecek kadar azdır. Türkiye'de batıya doğru gidildikçe tarıma bağımlı istihdam oranının azaldığı görülmektedir. Birinci Düzey Bölge Sınıflaması dikkate alındığında, 2005 yılında, Batı Marmara ve Ege dışında tüm Batı Bölgelerinde ve Akdeniz Bölgesi'nde tarımın istihdam içindeki payı, Türkiye ortalaması olan % 29.5'in altındadır. Diğer bölgelerde ise tarıma bağımlılık artmakta ve aynı oran % 33 ila 65 aralığında değişmektedir. Tarımsal istihdam payı en yüksek olan bölgeler, sırasıyla, Kuzey Doğu Anadolu (%62), Doğu Karadeniz (%58) ve Batı Karadeniz (%51)'dir (Tablo 6). Sadece kırsal istihdamına bakıldığında, anılan bölgelerde tarımın payı % 72-84 aralığındadır. Bu, özellikle az gelişmiş bölgelerin kırsalında, tarım-dışı istihdam olanaklarının yokluğunu göstermektedir.

Kırsal kesimde kadınların işsizlik oranlarındaki hızlı artış, genel işsizlik oranındaki artışa katkıda bulunan önemli unsurlardan biridir. Tarımdaki politika değişikliklerinin bu artışa etkisini tartışmak için henüz erken olsa da, bu gelişmelerin yakından izlenmesinde ve planlanmasında yarar vardır.

Tablo 6: Türkiye’de En Fazla Tarımsal İstihdama Bağımlı Yörelere (2006)

Sıralama	Bölge Adı	%
1	Kuzey Doğu Anadolu	62
2	Doğu Karadeniz	58
3	Batı Karadeniz	51

Kaynak: Türktan, Erişim 14.12.2007

Tarımda istihdam edilenlerin durumları, istihdamın yapısının diğer ülke ve sektörler göre farklılığını ortaya koymaktadır. 2005 verilerine göre, tarımda istihdamın sadece % 8’i ücretliler iken, istihdam edilenlerin % 46.3’ü ücretsiz aile işçisi olarak hane halkının gelirin ortak olmaktadır. Tarımda istihdam edilen her dört kadından üçü ücret almadan çalışmaktadır. Tarımda istihdam edilen kadınların 2.2 milyonu ücretsiz aile işçisidir.

Diğer sektörler oranla tarım istihdamındaki yapısal fark, sosyal güvenlik kuruluşlarının kayıtlarında da kendini göstermektedir. Tarıma en yakın sektör olan inşaat sektöründe bile sosyal güvenliği olanların oranı % 35’i aşmaktadır. Tarımda her türlü sigorta kullanımının yok denecek düzeyde olması, çalışanların, tamamen üretimden elde edecekleri nakdi ve aynı gelire bağımlı ve devlet destekli sağlık hizmetlerinden uzak bir yaşam sürmekte olduklarını göstermektedir.

Tablo 7: Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kaydı Olmayanların Ücret Konumları, (2000, 2003, 2007 yılları itibariyle, (Bin Kişi)

Yıllar	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına çalışanlar	Ücretsiz aile işçisi	Toplam
2000 (ilk 3 ay)	4	197	31	2.325	3.360	5.916
2003 (ilk 3 ay)	12	114	32	2.435	3.092	5.685
2007 Ekim	42	318	46	1.770	2.464	4.641

Kaynak: TÜİK, Erişim 20.08.2008

2000 yılından 2007 yılına kadar geçen zaman sürecinde yevmiyeli çalışan tarım işçilerinden herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kaydı olmayanların sayısı 121 bin kişi artmıştır. İlginç olan ise 2000 yılından 2007 yılına kadar sigortasız işverenlerin sayısı da 15 bin kişi artmıştır (Tablo 7). Kendi hesabına çalışan çiftçi sayısı 2000 ve 2003 yıllarına bakıldığında çok değişmemiş fakat 2007 yılında 2003 yılına kıyasla, sigortaya kaydı olmayan kişi sayısında 665 bin kişilik bir azalma olmuştur. Ücretsiz aile işçilerinde de aynı dönemde 628 bin kişilik

bir azalma söz konusudur. Bu sonuçlar tarımdan sanayi ve hizmetler sektörlerine kaçış şeklinde yorumlanabilir.

B. Tarımda Çalışanların Sosyal İhtiyaçları ve Sosyal Güvenlik Durumları

a. Tarımda Çalışanların Sosyal İhtiyaçları

Tarımda ücretli olarak çalışanlar önemli bir çalışan grubunu teşkil ederler ve mevcut sosyal güvenlik politikalarından hiç biri bu grubu tam olarak kapsama alamamıştır. Tarım sektörünü sanayi sektöründen ayıran en önemli hususlardan birini, ücretlilerin oransal olarak küçük bir yüzdeyi teşkil etmeleri oluşturur. Bu sebeple, sanayi kesiminde ücretlilere yönelik olarak oluşturulan bir sosyal koruma politikası, hemen hemen bütün çalışanları kapsamına aldığı halde, böyle bir politika tarım kesiminde çalışanların büyük çoğunluğunu kapsam dışı bırakmaktadır. Geçici tarım işçilerine gerçekten de “geçici” gözüyle bakılmakta ve sosyal güvenlik hakkı onlar için pek layık görülmemektedir

Karmaşıklık ve çeşitlilik, tarım sektörünün kendine has özelliklerindedir ve bu durum yeterli şekilde kendi durumlarını tarif eden bir istihdam sözleşmesinin olmaması nedeniyle hukuki bakımdan homojen bir grup oluşturamayan ücretlilerin durumunu da etkiler. Ancak, uygulamada, tarımda çalışanlar hukuki ve ekonomik bakımdan, sıkı sıkıya bir işverene veya toprak sahibine bağımlıdırlar ve bu husus ücretli olarak çalışmanın en büyük özelliğini teşkil eder.

Tarımdaki istihdamın vasıf seviyesindeki gelişme, sanayi kesimindeki gelişme ile aynı olamamıştır. Sanayide vasıflar arasında oldukça rijit (sert / katı) sayılabilecek bir hiyerarşik yapı vardır; düz işçi, yarı vasıflı ve vasıflı işçi, ustabaşı ve denetçi, gibi vasıf seviyesine göre ortaya çıkan bir geçişli yapı vardır. Tarım sektöründe çalışanların büyük çoğunluğu ise hiçbir zaman çıraklık eğitimi görmemiş, elde ettikleri bilgi ve beceriyi günlük çalışmaları esnasında işbaşında edinmişlerdir. Uzun süre sürekli-ücretli statüde çalışan tarım işçileri, değişik mevsimlerde, duruma göre birbiri ile ilişkisi olmayan çok sayıda işi yapmaktadırlar.

Tarım işçilerini, özellikle de çiftçi ailelerini, tarım dışı işçilerden farklı yapan olgu, “iş yükümlülüklerinin” geri kalan “yaşam yükümlülüklerinden” nadiren ayrılmasıdır³⁹. Yani tarım işçilerinin tüm hayatı tarlada, çapa işlerinde geçmektedir. Geri kalan bir zaman yoktur. Boş zaman bulunmamaktadır. Ertesi gün çalışabilmeleri için uykuya ihtiyaçları vardır. Erkenden kalkıp tarlaya gitmek için hazırlanmaları şarttır. Dinlenmeye, eğlenmeye, okumaya, doktora

³⁹ Roskam Ellen, *Tarımsal Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi İçin Eğitim İhtiyacı*, Çeviren: Dursun GÜLEÇ, *Türk Tabipler Birliği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2001, s.42.

gitmeye hiç vakitleri yoktur. Tarımda ücretli olarak çalışanların toplum içindeki yeri karışıktır; çünkü ne tamamen köylü olmuşlar, ne de çalışan sınıfın bir üyesi olabilmişlerdir⁴⁰.

b. Tarımda Çalışanların Sosyal Güvenlik Durumları

Türkiye’de 2926 sayılı kanunun uygulaması Bağ-Kur’a bırakılmıştır. Bağ-Kur’un prim alacağı Bakanlar Kurulu kararı ile ürün bedellerinden stopaj suretiyle tahsil edilmiştir. Tarımda bağımsız çalışanların prim borçlarını belirli periyodik dönemlerde değil Bakanlar Kurulunun belirlediği zamanlarda ödemeleri yolundaki düzenleme tarım işlerinin özelliğinden (ürün cinsi, harman zamanı, paraya çevrilmesi, bölge, doğa koşulları gibi) kaynaklanmaktadır. Bakanlar Kurulu primlerin ait oldukları yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında ödenmesini kararlaştırmıştır. Doğal afet nedeniyle fiilen çalıştırdığı işyeri veya ikametgâh olarak oturduğu konutu yıkılan, tarımsal faaliyetine devam edemeyen veya ürünleri hasar gören sigortalıların, afetin meydana geldiği prim ödeme dönemi dâhil mevcut prim, fark ve gecikme zammı borçları ile bu dönemi takip eden altı aylık prim borçlarının bu altı ayın sonundan itibaren; sağlık kurulu raporu ile belgelenen hastalık hallerinde ise çalışılmayan aylara ait primlerin, sigortalının çalışmaya başladığı tarihi takip eden dönem başından itibaren, gecikme zammı ve fark uygulanmaksızın altı ay süre ile ertelenmesi kabul edilmiştir. Primler süresi içinde ve tam olarak ödenmezse ödenmeyen kısmı, gecikilen her ay için 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca belirlenen gecikme zammı uygulanarak tahsil edilmektedir.

Bağ-Kur Kanunu kapsamındakilerde olduğu gibi 2926 sayılı Kanun kapsamındakiler de Kuruma prim ödemelerini ne yazık ki düzenli olarak yapamamışlardır. 2001 yılında kanunun kapsamında olan 899.999 kişinin % 50.7’ si hiç prim ödememiş, % 41.9’u düzensiz aralıklarla ödemiş, düzenli ödeyenlerin oranı ise sadece % 7.4 olmuştur. Ancak, bu düzensiz ödemelerin nedeni ihmalkârlığa bağlanamaz. Çiftçinin sosyal güvenliğe ayıracak kaynağının olmamasına bağlanabilir. Temel ihtiyaçlardan artan yeterince geliri olmayan çiftçinin yarınlarını düşünmesini beklemek yanlış olabilir.

Türkiye’de “gezici”, “geçici” ya da “göçmen” işçi olarak isimlendirilen süresiz tarım işçileri 01/01/1984 tarihinde yürürlüğe giren 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile sosyal sigorta kapsamına alınmıştır. Tarım sigortası, tarım işçilerinde hizmet akdiyle süresiz olarak çalışanların istekte bulunmaları kaydıyla bu Kanunda yazılı şartlarla sosyal güvenliklerini sağlamayı amaçlayan bir sigorta koludur. Tarım sigortasının, hizmet akdi

⁴⁰ Robert Savy, a.g.e. s.3.

unsuru bulunmasına rağmen, zorunlu olmayıp isteğe bırakılması sigortalının yaptığı işçinin süresiz olmasından kaynaklanmaktadır. Süresiz olarak çalışmaktan kastedilen, sigortalının 30 günden az süren işlerde çalışmasıdır. Sosyal güvenlik kanunları kapsamı dışında olanlarla bu kanunlara göre malullük, emeklilik (yaşlılık) aylığı, sürekli tam iş göremezlik geliri almayanlardan; süresiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla bu kanuna göre sigortalı sayılmışlardır.

Türkiye’de önce tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamına alınarak (zorunlu olarak) sosyal güvenliğe kavuşturulmuşlardır. Daha sonra süresiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar için ayrı bir kanun çıkarılarak (2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu) bunlar da (isteğe bağlı olarak) sosyal güvenlik kapsamına alınmışlardır. Süresiz iş 30 günden az süren işler olduğuna göre tarladaki iş örneğinin, 35 gün sürerse tarım işçisi kendi isteğiyle dahi olsa hiçbir şekilde sosyal güvenceden faydalanamamıştır. Bu durum tarımda çalışan işçilere yapılan bir haksızlıktır. Bu gibi sürelerle tarım işçilerini sosyal güvenceden mahrum bırakmak mantıklı görülmemektedir. 2925 sayılı kanunun kabul edildiği gün 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu da kabul edilmek suretiyle tarımda bağımsız çalışanlar yani çiftçiler (zorunlu olarak) sosyal güvenlik şemsiyesi altına sokulmuşlardır. Tarım işçileri “isteğe bağlı”, toprak sahibi çiftçiler ise “zorunlu” olarak sigortalı sayılmıştır. Tarım işçisini kendisini sigortalatma isteği olsa bile, aldığı ortalama 15.-YTL günlük ücret ile bunu nasıl yapmış olduğu belirsizdir. Tarım işçileri primlerini aylık değil 4 ayda bir toplam olarak ödemişlerdir. 2007 verilerine göre 4 ayda bir yaklaşık 400.-YTL prim ödemeleri gerekmiştir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, toprak sahibi çiftçilerin kanunu olan 2926 sayılı kanun her nedense “hastalık” sigortasını kapsama almamıştır. 2925 sayılı Tarım işçileri kanunu da “analık” sigortasının kapsamı dışında tutulmuştur. Adeta tarım işçisi kadınların anne olması yasaklanmıştır. Sonuç olarak; bahsettiğimiz ilgili iki kanun karışıktır, yetersizdir, özellikle tarım işçileri kaderlerine terk edilmiştir. Her gün sofralarımıza gelen yiyecekleri üreten bu insanlara adaletsiz davranılmıştır.

Kamuoyunda “Sosyal Güvenlik Reform Yasaları” olarak adlandırılan ve hem kurumsal yapıyı hem de uygulama kanunlarını silbaştan düzenleyen kapsamlı bir değişiklik yapılmıştır. 16.05.2006 tarih ve 5502 sayılı “Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu⁴¹” yürürlüğe girmiş, 31.05.2006 tarih ve 5510 sayılı “ Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu⁴²” da yayınlanmıştır⁴³. 5502 sayılı Kanun Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yani idari teşkilatını

⁴¹ Bkz.: 20.05.2006 tarih ve 26173 sayılı Resmi Gazete.

⁴² Bkz.: 16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete.

⁴³ Özkan Bilgili, Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İzmir, Eylül 2008, s.14.

açıklayan kanundur. 5510 sayılı kanun ise SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı’nı tek çatı altında birleştiren kanundur.

5510 sayılı Kanun 01.01.2007 olan yürürlük tarihi önce 01.07.2007 tarihine ve daha sonra 01.01.2008 tarihine ve son olarak 01.06.2008 tarihine ertelenmiştir. Ancak, TBMM’de kabul edilen 5754 sayılı Kanun ile 5510 sayılı Kanunun bazı maddeleri haricindeki hükümlerinin yürürlük tarihi 01.10.2008 olarak belirlenmiştir. Bu kanun ile daha önce SSK kapsamında sigortalı sayılanlar 4/a, Bağ-Kur sigortalıları 4/b ve T.C.Emekli Sandığı iştirakçilerinin 4/c sigortalısı sayılacakları belirtilmiştir⁴⁴.

Aşağıda, tarım çalışanlarının 5510 sayılı kanun çerçevesinde incelemesi yapılarak hangi kapsamda sigortalı olabilecekleri açıklanmaya çalışılmıştır.

C. 5510 Sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nda Tarım Çalışanları

Sosyal Güvenlik Kurumu’nun, tarım çalışanlarının 5510 sayılı kanunun uygulanması karşısındaki durumlarının ne olacağı konusunda yayınlamış olduğu açıklamalar şöyledir:

1) Tarımda sürekli ve hizmet akdi ile çalışanlar:

Tarımsal faaliyetlerde hizmet akdi ve sürekli çalışanların sigortalılıkları, eskiden olduğu gibi devam ettirilecek ve bunlar Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi (4/a sigortalıları) kapsamında sigortalı sayılacaklardır⁴⁵.

2) Tarımsal faaliyetlerde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar:

Tarımsal faaliyetlerde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlardan (2925 sayılı Kanun kapsamında); 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla bu kapsamda olanların sigortalılıkları, Kanunun yürürlük tarihinden sonra da devam ettirilecek ve bunlar Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi (4/a sigortalıları) kapsamında sigortalı sayılarak, bunlardan ayrıca prime esas kazançlarının % 12,5’i oranında genel sağlık sigortası primi alınarak genel sağlık sigortası kapsamına alınacaklardır.

Kanunun yürürlük tarihinden (01.10.2008) sonra bu sigortalılık kapsamında tescil kabul edilmeyecektir. Daha açık ifadeyle, sadece mevcutların sigortalılıkları devam ettirilecek,

⁴⁴ Resul Kurt, “Sosyal Güvenlik Reformuyla İş Kazası Sayılan Haller ve İşkazası Olaylarında Sigortalılara Sağlanan Yardımlarda Yapılan Değişiklikler”, İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası, Mali Çözüm Dergisi, 2008, Sayı:87, s.183-184.

⁴⁵ <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/5510rehber9/> Erişim:22.10.2008.

Kanunun yürürlük tarihinden sonra bu kapsamda çalışanlar isteğe bağlı sigorta primi ödeyerek sigortalı olarak kabul edileceklerdir⁴⁶.

3) Tarımsal faaliyetlerde kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar:

Tarımda kendi nam hesabına bağımsız çalışanların sigortalılıkları, Kanunun yürürlük tarihinden sonra da devam ettirilecek, Kanunun yürürlük tarihinden sonra ilk defa bu kapsamda çalışanlar da sigortalılık kapsamına alınacak ve bunlar kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi (4/b sigortalıları) kapsamında sigortalı sayılacaklardır.

D. Tarımsal Faaliyetlerde Kendi Nam ve Hesabına Bağımsız Çalışanların Kazançları ve Bildirimi

Tarımsal faaliyetlerde kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar, Kanunun yürürlüğe girdiği yıl için tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri yıllık kazançlarının masraflar düşüldükten sonra aylık ortalamasının Kanunla belirlenen prime esas günlük kazancın 15 katı olanlar sigortalılık kapsamına alınacaklar ve primlerini de prime esas kazancın 15 katı olarak ödeyeceklerdir. Bu şekilde sigortalılık kapsamı ve ödenecek prim miktarı, her sonraki yıl için birer puan artırılmak suretiyle uygulanacak ve prime esas kazancın 30 katına ulaşıncaya kadar artış devam ettirilecek ve 30 katında sabitlenecektir. Örneğin; Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sigortalılık kapsamı ve ödenecek prim miktarı prime esas kazancın 15 katı iken, bu miktar; 2009 yılında 16, 2010 yılında 17, 2011 yılında 18, 2012 yılında 19, 2013 yılında 20, olarak devam edecek ve nihayetinde 2023 yılında 30 kat olarak uygulanacaktır⁴⁷.

Tarımsal faaliyetlerde bulunanlar için; ilgili ziraat odası veya bulunmayan yerlerde il/ilçe tarım müdürlüklerince tescil tarihten itibaren bir ay için de bildirimlerinin yapılması zorunlu hale getirilmiştir. Tarımsal faaliyetlerde bulunanlar aynı zamanda kendi sigortalılıklarını herhangi bir süreye tabi olmadan Kuruma bildirebilecektir. Bu kapsamda olanların sigortalılık bildirimini, bu sigortalıların tescillerini yapan ilgili kuruluşlara verilmiş olup, bu bildirim yapılamaması veya zamanında yapılmaması durumunda idari para cezası uygulanacaktır⁴⁸.

⁴⁶ <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/5510rehber9/> Erişim:22.10.2008.

⁴⁷ <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/5510rehber9/> Erişim:22.10.2008.

⁴⁸ <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/5510rehber8/> Erişim:22.10.2008.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m.4/4 de tarımsal faaliyette bulunanlar, kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının uygulaması bakımından sigortalı sayılanlar arasında yer almıştır⁴⁹.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığının resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Sağlık Uygulama Tebliği (SUT)’nde; Tebliğin amacı: “Sağlık yardımları Sosyal Güvenlik Kurumunca karşılanan ve kapsam maddesinde tanımlanan genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin, Kurumca finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri, yol, gündelik ve refakatçi giderlerinden yararlanma esas ve usulleri ile bu hizmetlere ilişkin Sağlık Hizmetleri Fiyatlandırma Komisyonunca belirlenen ödenecek bedellerin bildirilmesi” olarak belirtilmiştir⁵⁰. Aynı tebliğin 1.2.2 /ç fıkrasında “Köy ve mahalle muhtarları ile hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; Tarımsal faaliyette bulunanlar ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler” in kapsam dahilinde olduğu belirtilmiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı’nın 10.09.2008 tarihli 2008/81 nolu genelgesine göre: 5510 sayılı kanunun 106.maddesini değiştiren 5754 sayılı kanunla 2925 sayılı kanunun tarım sigortalısı olma ve sigortalılığın başlangıcına ilişkin 1 ila 5.maddeleri yürürlükten kaldırıldığından 01.10.2008 tarihi itibariyle 2925 sayılı kanun kapsamında yeni sigortalı tescili yapılmayacak, 01.10.2008 tarihinden sonra 2925 sayılı Kanun uygulaması bu tarihten önce prim ödeyen sigortalılarla sınırlı olmak üzere 5510 sayılı kanunla getirilen değişiklikler devam edecektir⁵¹.

01.10.2008 tarihinden sonra 2925 sayılı Kanunun 6. maddesinin birinci fıkrasının; (a) bendi gereğince primlerini, ait olduğu yılı takip eden yılın Şubat ayı sonuna kadar ödemeyenler ile (b) bendi gereğince sigortalılıklarına devam etmek istemediklerini Kuruma yazılı olarak bildirmeleri nedeniyle tarım sigortalılıkları sona erenler, yeniden tarım sigortalısı olmak için müracaatta bulunmaları halinde 2925 sayılı kanun kapsamına alınmayacaklardır⁵².

Yukarıdaki genelge hükümlerine göre 2925 sayılı kanuna göre sigortalı artık alınmayacak, tescil işlemi yapılmayacaktır.

07.07.2008 tarihli 2008-64 sayılı Genelge ile 5510 sayılı Kanunun 60. maddesi gereğince 01.07.2008 tarihinden önce 5510 sayılı Kanunun 60.maddesinin (f) bendi gereğince sosyal güvenlik kanunlarına göre aylık alanlar genel sağlık sigortalısı sayıldıklarından 2925 sayılı Kanuna göre gelir veya aylık alan emekli, dul ve yetimler ile bu tarihten sonra gelir ve aylık

⁴⁹ Kanunun ayrıntıları için Bkz.:16 Haziran 2006 Tarihli Resmi Gazete, Kanun No:5510, Kabul Tarihi 31.05.2006.

⁵⁰Ayrıntılı bilgi için Bkz.: 2008 Yılı sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği, 27012 sayılı Resmi Gazete 29.09.2008.

⁵¹ Daha fazla bilgi için Bkz.: Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Genelge 2008/81, 10.09.2008.

⁵² Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Genelge 2008/81, 10.09.2008.

bağlanacak olanlar gelir veya aylık başlangıç tarihi itibarıyla genel sağlık sigortalısı olacakları öngörülmüştür. 5754 sayılı Kanunla 2925 sayılı Kanuna tabi sigortalılardan 01.10.2008 tarihinden itibaren % 12,5'i genel sağlık sigortası primi olmak üzere toplam olarak % 32,5 oranında prim alınacak olup tarım sigortalıları 30 gün prim ödemeleri halinde kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler 5510 sayılı Kanunda sayılı sağlık yardımlarından yararlanacaklardır⁵³. Kanaatimizce genelgenin bu hükmü ile tarım işçilerinin sigortalı olma hayalleri oldukça zora sokulmuş ve eskisinden daha zor şartlar kendilerine uygulanacak gibi görünmektedir.

2925 sayılı yasa sigortalılarına iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından yardım yapmaktadır. Yapılan bu yardımlar için alınan prim oranı % 30'dur (m.30). Prim oranının yüksek oluşu süreksiz tarım işlerinde çalışanların isteğe bağlı sigortadan kaçışını hızlandıran bir etken olmaktadır.

Reform sürecinde 5510 sayılı yasa ile özel kesimde tarım ve orman işlerinde süreksiz çalışanlar dışında, kamu veya özel kesim tarım işlerinde çalışanların tamamı bu yasaya göre zorunlu sigortalı sayılmışlardır. 2925 sayılı yasaya tabi olan tarımda süreksiz çalışanların sigortalılığının belirlenmesi bakımından ise oldukça karmaşık bir yöntem izlenmiştir. 2925 sayılı yasanın 2. maddesine göre süreksiz tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla sigortalı sayılırlar ve yasanın 5. maddesine göre, sigortalılıkları bunların Kuruma yazılı istekte buldukları tarihi izleyen aybaşından itibaren başlar⁵⁴.

5510 sayılı yasanın 106. maddesinin 6. bendi ile 2925 sayılı yasanın amaç (m.1), kapsam (m.2), tanımlar (m.3), sigortalı sayılmayanlar (m.4) ve sigortalılığın başlangıcını (m.5) düzenleyen maddeleri ile hastalık sigortasını (m.13-17) düzenleyen maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. 2925 sayılı yasanın iş kazası ve meslek hastalığı, malullük, yaşlılık, ölüm sigortalarına ilişkin hükümleri ile diğer maddeleri yürürlükte bırakılmıştır.

Sigortalılığı isteğe bağlı kılan 2925 sayılı yasanın 2 ve 5. maddeleri yürürlükten kaldırılırken, 5510 sayılı yasanın 6. maddesinin 1. fıkrasının (ı) bendinde tarım veya orman işlerinde çalışanların sigortalılıkları için yeni esaslar benimsenmiş, tarımda süreksiz çalışanların sigortalılığının, bunların elde edecekleri gelire bağlantılı olarak belirleneceği öngörülmüştür. Anılan bentte tarımda iş sözleşmesiyle süreksiz çalışanlarla tarımda kendi adına ve bağımsız çalışanların sigortalı sayılmalarına ilişkin esasların birlikte düzenlenmesi dikkat çekicidir⁵⁵.

⁵³ Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Genelge 2008/81, 10.09.2008.

⁵⁴ "Türk Emeklilik sisteminde Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlananlar", www.tisk.org.tr. Erişim: 14.10.2008.

⁵⁵ "Türk Emeklilik sisteminde Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlananlar", www.tisk.org.tr. Erişim 14.10.2008.

5510 sayılı yasanın 6. maddesinin 1. fıkrasının I bendine göre “Kamu idareleri hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler” sigortalı sayılmazlar. Böylece 5510 sayılı yasa, tarım kesiminde yapılan çalışmaların zorluğunu ve iş bulabilmedeki güçlükleri dikkate alarak, bu kesimde çalışanların sigorta kapsamına alınmalarını, yıl içinde elde edecekleri gelirin veya ücretin aylık ortalamasının, prime esas kazancının günlük prime esas kazanç alt sınırının 30 katının altında olmaması koşuluna bağlamıştır. Mevcut sistemi düzenleyen 2925 sayılı yasada ise, isteğe bağı sigortalılıkta prim hesabına esas alınacak gün sayısı her ay için 15, bir tam yıl içinde ise 180 gün olarak öngörölmüştür.

Ancak 5510 sayılı yasada öngörölen sistem, 2925 sayılı yasanın isteğe bağı sigortalılığı benimseyen uygulamasından bir adım daha ileridedir. Çünkü, yıllık gelirlerinin aylık ortalaması prime esas kazancın üstünde olanlar zorunlu olarak sigortalı sayılacaklar, bu sınırın altında geliri olanlar ise koşulları varsa isteğe bağı sigortalı olabileceklerdir⁵⁶. Şu halde 5510 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte, 2925 sayılı yasa esas olarak zorunlu sigortalı kabul edilecek olan sigortalılara uygulanacaktır. Kimlerin sigortalı olabileceğinin gösterildiğı 5510 sayılı yasanın 4. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde hizmet akdine dayanılarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar ifadesine yer verildikten sonra, 6. maddenin (I) bendinde kamu kurumları dışında özel sektörde tarım ve orman işlerinde çalışanlar bakımından zorunlu sigortalılığın tekrar gözden geçirilmesi faydalı olabilir. Çünkü gelirleri, prime esas asgari kazanç düzeyinin üzerinde olanların zorunlu olarak sisteme dâhil olmaları nedeniyle, bunları çalıştıran işverenler çeşitli yükümlülüklerle karşılaşacaktır. Diğer yandan, kazançları prime esas kazanç altında olduğı için sigortalı sayılmayacak olan tarımda süreksiz çalışanların, 2925 sayılı yasanın halen yürürlükte olan iş kazası ve meslek hastalığı, maluliyet, yaşlılık ve ölüm sigortasından sunulan yardımlardan yararlanması mümkün olamayacaktır⁵⁷. Bununla birlikte, prime esas kazanç alt sınırı altında kazancı olan tarımda süreksiz çalışanlar ise 5510 sayılı yasanın 50. maddesine göre isteğe bağı sigortalı olarak prim ödemek suretiyle uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağılık sigortası kapsamında sunulan hizmetlerden yararlanabileceklerdir.

Türkiye’de tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun Sosyal güvenceleri olmadığı gibi genel olarak İş Hukuku’na da tabi değildirler. “Tarım işleri” 4857 sayılı İş Kanunu’nun tamamen

⁵⁶ Levent AKIN, *Sigortalılık Kavramı Açısından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağılık Sigortası Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi*, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2005-54-02/AUHF-2005-54-02-Akin2.pdf>. Erişim 15.10.2008.

⁵⁷ Türk Emeklilik Sisteminde Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlananlar, www.tisk.org.tr. Erişim: 14.10.2008.

kapsamı dışındadır. İş Hukukunda, tarım işleri çalışan kişi sayısına bağlı olarak bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. İş K.m.4/b'ye göre, "50'den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tam ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde", İş Kanunu hükümleri uygulanmaz. Böylelikle tarım işlerinde elli bir ve daha fazla işçi istihdam ediliyorsa, o işlerde İş Kanunu uygulanır. Bununla birlikte kanun koyucu 1475 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi, çalışan işçi sayısına bakmaksızın bazı tarım işlerini kapsamda tutma uygulamasını da sürdürmüştür.

Buna göre, çalışan sayısına bağlı kalmaksızın İş Kanununun kapsamına giren tarım işleri ise şunlardır: "Tarım sanatları" ; "Tarım aletleri, makine ve parçalarının yapıldığı atölye ve fabrikalarda görülen işler" ; "Tarım işletmelerinde yapılan yapı işleri"; "Halkın faydalanmasına açık veya işyerinin eklentisi durumunda olan park ve bahçe işleri" Kanun kapsamındadır⁵⁸.

Toplumun birçok kesimleri uygulamadaki bazı eksikliklerine rağmen sosyal güvenlik sistemlerinin koruyucu şemsiyesi altına alınırken, kalabalık bir kesimi oluşturan tarım kesimi bu yasalardan ancak sınırlı bir biçimde yararlanabilmektedir. Mevcut sosyal güvenlik olanaklarından çiftçiler yeterince yararlanamadığı gibi, 2926 sayılı "Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu" ile bu kesime getirilen olanaklar da oldukça yetersiz kalmış olup, 4.1 milyon çiftçi ailesinden ancak 1.2 milyonu tarım sigortası kapsamındadır. Türkiye genelinde yaklaşık 250.000 çiftçi Sosyal Sigortalar Kurumu'na kayıtlıdır. Bir diğer sosyal güvenlik uygulaması olan Bağ-Kur'a bakıldığında Türkiye genelinde Bağ-Kur'dan yararlanan yaklaşık 13 milyon nüfusun ancak % 6-7'si tarımda yer almaktadır.

IV. Sonuç Ve Öneriler

Türkiye genelinde nüfusun fazlalığı, toprağın marjinal kullanım sınırına gelmiş olması, makineleşme ile işgücü fazlalığının açığa çıkması, tarımsal üretimin büyük ölçüde doğal koşullara bağımlılığı, tarımsal ürünlerde ve girdilerde fiyat dalgalanmaları, gelir düzeyinin düşük ve dağılımın dengesiz olması, az topraklı ve topraksız çiftçilerin fazlalığı ile geleneksel ilişkilerin varlığı gibi nedenler sağlıklı ve işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını hem zorunlu kılmakta hem de sistemin oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu aynı zamanda, son yıllarda uluslararası kalkınma konularının öncelikleri arasında yer alan sürdürülebilir insani kalkınma açısından da bir gerekliliktir.

Türkiye'de tüm çalışanlar yasa teminatı altında bulunurken sadece tarım ve orman işçileri yasal güvenceden yoksundur.

⁵⁸ Uşan M.Fatih, *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Cilt-1, Gazi Kitabevi, Konya, 2006, s.40-41.*

Pamuk, fındık, çay, tütün toplama faaliyetlerinde yoğun olarak karşımıza çıkan gezici tarım işçileri, sanayi ve ticari işlerdeki gezici işçilerden oldukça farklı bir tablo çizmektedir. Gezici tarım işçileri genellikle tüm aile fertleri, erzakları, araç gereçleriyle birlikte çalışmak üzere iş arayacakları yöreye intikal etmektedir. Bu nedenle, gittikleri yörenin yöneticileri tarafından gösterilen yerlerde konaklamaktadırlar. Konaklamaları için gösterilen yerlerde kendi olanakları ile orada barınmaya çalışırlar. Tuvalet, temiz su, hazır barınma yerleri genellikle yoktur. Çocuklar dâhil aile olarak geldiğinden ve herkes çalıştığından, çocukların bırakılabileceğı ve bakılabileceğı yerler yoktur. Büyük çocuklar da aileye katkıda bulunmak için çalışır. Tarım ilaçlarından, güneş yanıklarından en çok zarar görenler, barınacakları özel mekânları olmayan çocuklar olmaktadır.

5510 sayılı kanun ile özellikle tarımda süresiz çalışan tarım işçilerinin net bir şekilde sosyal güvenlik kapsamına dahil edildiğini söylemek zordur. Tarım işçilerinin sosyal güvenliğı reform kanunları ile zorunlu sigortalı olmaktan çıkarılmış veya zorunluluk esası getirilmemiştir. Dolayısıyla tarımda çalışan işçiler için 2925 sayılı kanunun üzerine pek fazla bir şey katılmış ya da reform yapılmıştır demek yanlış olacaktır. Tarım işçilerini isteğe bağı sigortaya yönlendirmek onlar için çözüm yolu değildir. Tarım işçilerine basit, düşük maliyetli bir prim ödeme sistemi getirilerek sosyal güvence sağlanmaya çalışılmalıdır. Kısaca reform kanunlarının tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarında önemli bir değışiklik getirmeyeceğı açıktır. 1 Ekim 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı kanun ile 2925 sayılı kanuna göre tarım işçilerinin sigorta girişleri durdurulmuştur. Ancak anılan kanundan önce sigortalı olanları sigortalılık hakları aynen korunmaktadır.

Bir ülkede sosyal güvenliğin etkinliğı mali kaynağı olmasına ve bu konuda kurulan kuruluşların etkin ve verimli çalışmasına bağıdır. Avrupa Birliği’nin tarımına Türkiye’nin de dâhil olması Türk çiftçisine bir katkısı olacak ise hem Avrupa’nın hem de Türkiye’nin yararına olacaktır. Türk çiftçisinin zenginliğı kendisinin ve ailesinin sosyal güvenliğe tam anlamıyla kavuşması demektir.

Türkiye’de Tarım Sektöründe Yapılması gerekenler ve önerilerimiz şunlardır:

Çiftçi ürettiğı üründe asla zarar etmemelidir. Köylere; okul, sağık, güvenlik, içme suyu, yol, köy konutları en modern şekilde ve şehirleri aratmayacak biçimde getirilmelidir; yüksek bir yaşam standardı sağlanmalıdır. Kırsal alanda eğitim olanakları artırılmalıdır. Çiftçilere aylık veya en geç üç aylık eğitimler verilmelidir. Çiftçiler hiçbir şekilde zarar etme ve gelecek kaygısı taşımamalıdır. Bunun sağlanması için gelirleri destekler yoluyla artırılmalı, sosyal güvenlik primleri ürün satışında tahsil edilmelidir. Türkiye’deki tarım işletmelerinin büyük kısmının küçük tarım işletmesi yapısında (ortalama 50 dönüm) olması nedeniyle yıllık gelir düzeyleri tasarruf yapmalarını engellemektedir. Sosyal güvenlik primleri konusunda çiftçiler

sıkıntıya sokulmamalı, 6 ayda bir ve yılda bir prim tahsil edilmelidir. Zira, çiftçi sanayi işçisi gibi aylık maaş almamaktadır; ücret bordrosu olmadığı için aylık olarak SSK primi ödemesi anlamsızdır ve gerek toprak sahibi çiftçiyi gerekse tarımda çalışan işçiyi ekonomik sıkıntıya sokmaktadır. Ürünü satan ve kâr eden toprak sahibi çiftçiden, yanında çalıştırdığı aile bireyleri ve tarım işçileri için de prim kesilmeli ancak prim oranları çiftçilerin gelirini önemli oranda azaltacak şekilde olmamalıdır.

Tarım sektörünün kendine has yapısı göz önünde tutularak sosyal sigorta hizmetleri basitleştirilmelidir. İşçiler topluca ve tek elden sigortalı yapılabilmelidir. Bu konuda çiftçiler, muhasebeciler ile diyaloga geçebilmelidir.

Tarımda sosyal güvenliği sağlayacak “Tarım Sosyal Sigortalar Kurumu” oluşturulmalıdır. Bu kurum, toprak sahibi çiftçi ve tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile ilgilenmelidir

Tarımda sosyal güvenlik açısından haksızlıklara yol açan, sürekli-sürekli iş ayırımı ve 50 işçi sınırı gibi çalışanların aleyhine olan uygulamalara son verilmeli, tüm tarım çalışanları sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır.

İşverenler tarım işçilerini mümkünse sanayideki gibi çalışmaya başlamadan önce sigortalamalıdır. Gerekirse işverenlere ürün bedellerinden düşülmek üzere sigorta avansı verilmelidir. Özellikle tarım işçilerine prim ödeme konusunda devletin yardım etmesi gerekir. Bu insanlardan yüksek oranda prim almaya çalışmak onları yine sigortasızlaştırmaya götürecektir.

Türkiye’de çiftçilere yeterli gelir sağlanmadan geleceğe güvenle bakmaları beklenemez. Geliri düzensiz ve yetersiz olan insan devamlı bir tedirginlik ve sıkıntı yaşar, kendisini işine veremez, belki duyarsızlaşır, işini iyi yapamaz. İnsanların gelecekte ümitli olmaları gerekir. Çiftçilere bu ümidi verecek olan şu an için devlettir. Devlet sosyal güvenliği sağlamak için kurumları oluşturmakla görevlidir. Bu görevin kaynağı anayasadır. Bunun için gerekli kurumlar oluşturulmuş ancak tarım ihmal edilmiştir. Tarımın kendine özgü bir faaliyet olduğu Avrupa Birliği ve ABD’de yapılan birçok araştırma ile de ispat edilmiştir. Bu nedenle tarımın finansmanı ve tarımda sosyal güvenliği sağlayacak ayrı teşkilatlanmalara gidilmelidir. Çiftçiyi köyden kente sürüklemeyen sistem işletilmelidir. Ancak, yapılması gereken ilk şey sosyal güvenliğe yeterli kaynak bulmaktır. Parasız sosyal güvenlik sağlanamaz.

Kaynaklar:

- Akın** Levent, Sigortalılık Kavramı Açısından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2005-54-02/AUHF-2005-54-02-Akin2.pdf>, 2008.
- Altan** Ömer Zühtü, Sosyal Politika, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No:1744, Eskişehir, 2007.
- Bilgili** Özkan, Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İzmir, Eylül 2008.
- Boz** İsmet, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Editörler: Muhsin Kar, Harun Arıkan, Yayın no:1406, Beta Yayın, İstanbul, 2003.
- Chivu** Luminita, Ciutacu Constantin, Preda Diana, “Comparative study on industrial relations in agriculture /Studiu comparativ privind relațiile industriale în agricultură” <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/09/word/tm0509101s.doc>, 2008.
- Çavdar** Tomris, Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Meslek Standartlarına Dayalı Belgelendirme Sistemi ve İşgücünün (emeğin) Serbest Dolaşımı, <http://www.arkitera.com/v1/gundem/gats/gats7a.htm>, 2008.
- Dinler** Zeynel, Tarım Ekonomisi, 5.Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, Şubat 2000.
- Güzel** Ali, Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, İktisat Dergisi, Ocak 2001. s.38.
- Hekimler** Alpay, Sosyal Politika Boyutunda Federal Almanya’da Esnek Çalışma Modelleri, TİSK Yayın No:263, Yorum Matbaacılık, Ankara, 2006.
- İzgi** Berna Balcı, Türk Sosyal Güvenlik Siteminde Son Gelişmeler, Çalışma ve Toplum Dergisi, DİSK/ Birleşik Metal İş, 2008/1, Sayı:16, s. 85-106.
- Koray** Meryem, Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- Kurt** Resul, Sosyal Güvenlik Reformuyla İş Kazası Sayılan Haller ve İşkazası Olaylarında Sigortalılara Sağlanan Yardımlarda Yapılan Değişiklikler, İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası, Mali Çözüm Dergisi, 2008, Sayı:87, s.183-184
- Pamuk** Haki, **Teksöz** Tuncay, “İşgücü Piyasasındaki Yapısal Dönüşüm ve Kayıt İçine Geçiş Süreci”, Tepav, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/ısgucu_dn.pdf, 2008.
- Roskam** Ellen “Tarımsal Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi İçin Eğitim İhtiyacı”. (Çeviren Dursun GÜLEÇ). Türk Tabipler Birliği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi <http://www.ttb.org.tr/MSG/temmuz07/tarimsal.pdf>, 2001, s.42.
- Savy** Robert, Tarımda ve Kırsal Kesimde Sosyal Güvenlik, Çeviren Yusuf Alper, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, Yayın no:27, İstanbul, 1987.
- Tekin** Akay , “ Avrupa Birliği İstihdam Politikası Genel Esasları” TİSK, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu, Yayın No:291, Ankara, 2008.
- Toksöz** Gülay, “İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler”, Birleşik Metal İş Sendikası, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 15, 2007 / 4, s.70.
- Türktan** Gülden, AB Uyum Sürecinde Kırsal Kesimde İstihdam Sorunu, <http://www.bugday.org/article.php?ID=1175%20-%2048k> , Erişim:01.12.2008.
- Uşan** M.Fatih, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Cilt-1, Gazi Kitabevi, Konya, 2006.
- Yurtman** Arzu Akgür Muhsin, AB Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Sistemi ve Prim Kesintilerinin Sosyal Taraflar Üzerindeki Yüğü, Yayın No: 2004-59, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2004.
- TİSK**, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu, Avrupa İşgücü Piyasalarının Karşı Karşıya Bulunduğu Temel Zorluklar: Avrupa Sosyal Ortaklarının Müşterek Analizi, Yayın No:290, 20 Mart 2008.
- Turkey 2008 Progress Report, Comission of The European Communities, Brussels, 5.11.2008, s.60 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf Erişim:01.12.2008.

“Türkiye’de Temel Çalışma Standartları Raporu”, ITUC (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu), <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=453&Highlight=tarım>.

TÜİK, Erişim 06.07.2007.

TÜİK, Erişim 15.10.2008.

“Industrial Relations in Agriculture” <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/09/study/tm0509101s.htm>, 2008.

“Türk Emeklilik Sisteminde Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlananlar”, www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=194&Highlight=tarımda+sosyal+güvenlik, 2008, www.eu.int,10.09.2008.

“Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/96b12507.pdf>, 2008.

http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=GostergeListe&tb_id=25&ust_id=8, TÜİK Temmuz 2008 verileri, 2008.

T.C. Başbakanlık Yüksek denetleme Kurulu Genel Rapor 2000, Ankara 2002

http://www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000/II.htm#III, 2008.

“Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu Kapsamında Tarımsal Faaliyette Bulunanların Tespit, Tescil ve Takibi Hakkında Yönetmelik”.16 Eylül 2004 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 25585.

© 2009 by the author(s)

Öğr. Gör. Dr. Teoman Akpınar

Teoman AKPINAR 19.10.1967 doğumludur. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F, “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü”nden 1989 yılında mezun olmuştur. Fakülteyi bitirdikten sonra İzmir’de tekstil, kimya, elektrik ve otel işletmeciliği konusunda faaliyet gösteren çeşitli özel sektör firmalarında muhasebe ve personel sorumlusu olarak yaklaşık 9 yıl çalışmıştır. 1995 -1997 yılları arasında Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Mali Hukuk” Programında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2000 yılında Serbest Muhasebeci Mali Müşavir’lik belgesi almıştır. 2008 yılında Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi “Tarım Ekonomisi” anabilim dalında doktorasını tamamlamıştır. 2001 yılında Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksek Okulu’nda Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamış olup halen bu görevine devam etmektedir. Evli ve iki kız çocuk babasıdır.

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri

Namık Kemal University Papers on Social Science

No:01/2009

Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları

Teoman Akpınar

No: 02/2008

Avrupa Birliği Müktesebatı Işığında Türkiye’de Çalışma Yaşamında Güncel Gelişmeler

Tankut Centel

No: 01/2008

Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de İşgücü Piyasası Politikaları Ve İşsizlik Halinde Sağlanan Yardımlar

Alpay Hekimler